

ATAD

Makale Türü: Araştırma makalesi

Geliş Tarihi: 15. 01.2026.

Kabul Tarihi: 28.04.2026

Article Type: Research article

Submitted: 15.01.2026

Accepted: 28.04.2026

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1864619>

Furkan Samet Umutlu¹

Türkiye Selçuklu Devleti'nin İnkıraz Tarihi Üzerine Bir Değerlendirme (1277-1318)

Öz: Türkiye Selçuklularının 1243'te meydana gelen Köseadağ Savaşı'nda Moğollar karşısında uğradığı hezimet, Selçuklu bürokrasisi ve siyasetinin çöküşüne yol açan bir duraklama dönemini başlattı. Siyasi alanda yaşanan bu zorluklar, beraberinde yeni sorunlar getirdi. Ekonomik ve sosyal yapıda derin sarsıntılara da sebep oldu. Bu gelişmelerin birikimli etkisi, nihayetinde devletin dağılmasına varacak süreci hızlandırdı. Ayrıca, Moğol etkisi altındaki sultanlar ve emirler bu sorunları çözmede başarısız oldular. Bu koşullara tepki olarak, mevcut düzenden hoşnut olmayan Türkmenler isyan hareketleri başlattılar ve Anadolu'da bir kargaşa ortamı meydana geldi. Bu ayaklanmalardan birinde Türkmenlerin desteğiyle Selçuklu tahtına çıkan Alâeddin Siyavuş, yalnızca otuz yedi gün tahtta kaldıktan sonra tahttan indirildi ve ardından öldürüldü. Onun kısa süren saltanatı geride birçok tartışma yaratmıştır. Hanedan üyeliği ve meşruiyeti sürekli sorgulanmış ve netlik kazanamamıştır. Ama tarihi kaynakların verdiği bilgilerden ve dönemin konjonktüründen yola çıkarak, Alâeddin Siyavuş'un meşru sultan olduğunu söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra,

¹Yüksek Lisans Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, umtlfurkansamet.69@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0009-0009-6368-8950>

yerleşik Selçuklu siyasal düzeninin son temsilcisi olan Pervâne Muîneddin Süleyman'ın 1277 yılında öldürülmesiyle birlikte Selçuklu bürokrasisi ve otoritesi tamamen Moğol denetimine geçti. Selçuklu hükümdarları, İlhanlı hanı tarafından atanan sıradan memurlar ve valiler konumuna indirgenmiş oldu. Yıkılış döneminin son derece karmaşık olan yapısı, Selçukluların çöküşünün kesin tarihini belirlemeyi de güçleştirmiştir. Bu çerçevede, son Selçuklu sultanının II. Gıyaseddin Mesud değil V. Alâeddin Kılıç Arslan olduğu, devletin yıkılışının ise 1308'de değil 1318'de gerçekleştiği ileri sürülebilir. Bu çalışmada günümüz Anadolu topraklarında var olan Türk devletinin kurucuları ve ilk nüvesini teşkil eden Türkiye Selçuklularının yıkılış dönemiyle birlikte yıkılış tarihini de değerlendirmeye ve aydınlatmaya çalıştık. Çünkü bu dönem son derece karmaşık olduğu gibi, Türkiye Selçuklu Devleti'nin inkıraz tarihi ve devletin siyasi hayatı boyunca saltanat süren meşru sultan sayısının yeniden ve farklı perspektiflerden değerlendirilmesine ihtiyaç olduğunu düşünerek bu dönemi yeniden ele almaya kanaat getirdik.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Selçukluları – Moğollar – Türkmen İsyancıları – Alâeddin Siyavuş – II. Gıyaseddin Mesud – V. Alâeddin Kılıç Arslan

An Assessment of the Decline History of the Saljūq State of Rūm (1277-1318)

Abstract: The defeat suffered by the Saljūqs of Rūm against the Mongols in the Battle of Köse Dāgh, which took place in 1243, initiated a period of stagnation that led to the collapse of the Saljūq bureaucracy and political system. The difficulties experienced in the political sphere brought new problems, causing deep tremors in the economic and social structure. The cumulative effect of these developments ultimately accelerated the process leading to the state's disintegration. Furthermore, the sultans and bureaucrats under Mongol influence failed to solve these problems. In reaction to these conditions, the Turkmens, who were discontented with the existing order, organized rebellions, and an environment of chaos emerged in Anatolia. In one of these uprisings, 'Alā' al-Dīn Siyāwush, who ascended the Saljūq throne with the support of the Turkmens, was deposed and subsequently killed after a reign of only thirty-seven days. His short reign generated much controversy. His dynastic membership and legitimacy have been questioned and have not gained clarity.

(ATAD)

However, based on the information provided by historical sources and the conjuncture of the period, we can state that ‘Alā’ al-Dīn Siyāwush was a legitimate sultan. Additionally, with the assassination of Parwāna Mu‘īn al-Dīn Sulaymān in 1277, the last representative of the established Saljūq political order, the Saljūq bureaucracy and authority passed entirely under Mongol control. The Saljūq rulers were consequently reduced to the status of ordinary officials and governors appointed by the Īlkhānid Khān. This period of decline has such a complex structure that it has made it difficult to determine the precise date of the Saljūqs collapse. In this context, it can be argued that the last Saljūq sultan was not Ghiyāth al-Dīn Mas‘ūd II, but ‘Alā’ al-Dīn Qilij Arslān V, and that the state’s demise occurred not in 1308, but in 1318. In this study, we attempted to evaluate and shed light on the end date of the Saljūqs of Rūm, who formed the founders and the initial nucleus of the Turkish state existing in the present-day Anatolian territories, along with their period of collapse. We decided to re-examine and address this period, believing that, given its highly complex nature, there is a need for a re-evaluation of the history of the collapse of the Saljūq Sultanate of Rūm and the number of legitimate sultans who reigned throughout the state’s political life, from different perspectives.

Keywords: Saljūqs of Rūm – Mongols – Turkmen Rebellions – ‘Alā’ al-Dīn Siyāwush – Ghiyāth al-Dīn Mas‘ūd II – ‘Alā’ al-Dīn Qilij Arslān V

Extended Summary

The defeat suffered by the Saljūq forces at the Battle of Köse Dāgh in 1243, where they were decisively overwhelmed by the Mongols, marked a profound turning point in the history of the Saljūq State of Rūm. This military catastrophe did not merely constitute a battlefield failure; it initiated a long-term period of stagnation, institutional weakening, and eventual dissolution within the structures of Saljūq governance. Having fallen under Mongol domination, the Saljūq bureaucracy gradually lost its effectiveness, and the administrative mechanism that had sustained political stability began to deteriorate. This political decline soon generated deep economic and social crises, creating conditions that inflicted irreversible damage on the state. The cumulative impact of these developments accelerated the trajectory that would ultimately lead to the disintegration of the Saljūq State of Rūm. During this process of collapse,

Saljūq sultans and bureaucrats operating under Mongol influence proved unable to address the political, social, and economic challenges confronting them and failed to meet the expectations of their subjects. In response to these increasingly unfavorable conditions, particularly the Turkmens expressed their dissatisfaction with the existing order through widespread uprisings, plunging Anatolia into a state of unrest. One of the most striking episodes of this turbulent period was the brief reign of 'Alā' al-Dīn Siyāwush, who ascended the Saljūq throne with Turkmen support. Reigning for only thirty-seven days before being deposed and subsequently killed, his short-lived rule became a subject of significant debate in Saljūq historiography. Although his dynastic affiliation and legitimacy were frequently questioned, an evaluation of historical sources and the political context of the period indicates that 'Alā' al-Dīn Siyāwush should indeed be regarded as a legitimate Saljūq sultan. His reign thus reflects not only a momentary political shift but also the broader instability that characterized the final decades of the Saljūq state. Another crucial development shaping the final phase of the Saljūq polity was the death of Parwāna Mu'īn al-Dīn Sulaymān in 1277, widely considered the last representative of the settled Saljūq administrative tradition. Following his death, the Saljūq bureaucracy fell completely under Mongol authority, and the sultans were reduced to the status of mere officials and governors appointed by the Īlkhānid Khān. Real political power had effectively shifted away from Qonya and into the hands of Mongol administrators. Given the complexity and fragmented nature of this late period, determining the exact date of the Saljūq State's collapse is challenging. Nevertheless, based on the available evidence, it can be argued that the final Saljūq sultan was not Ghiyāth al-Dīn Mas'ūd II, as generally accepted, but rather 'Alā' al-Dīn Qilij Arslān V. Accordingly, the fall of the state should be dated not to 1308, but to 1318—the year in which Tīmūrtāsh Noyan entered Qonya and executed the remaining members of the Saljūq dynasty. In the final period of Saljūq rule, the sultans not only failed to address the grievances of the population but also adopted oppressive attitudes reminiscent of their Mongol overlords, acting toward their own subjects in a manner more befitting bandits than legitimate rulers. Their inability to take decisive stances in the face of rapidly evolving political circumstances, combined with the emergence of new political actors and power dynamics throughout Anatolia, eroded the prestige and social standing of the Saljūq dynasty (Āl-i Saljūq). As political conditions shifted, the presence of the dynasty came to be viewed as unnecessary, initiating a systematic

(ATAD)

process of its elimination. The destruction of the dynasty began in 1318, when Tımürtāsh Noyan executed those Saljūq family members whom he was able to identify in Qonya. This purge was followed by further attacks—particularly by the Qarāmānids—on surviving male members of the dynasty. Later, Qāḍī Burhān al-Dīn killed Qilij Arslān and his uncle Kaykhusraw, both members of the Saljūq line. In the Ottoman period, the Kubād-oğulları principality, founded by Tāj al-Dīn Altunbāsh, a descendant of ‘Izz al-Dīn Kaykāwūs II, came to an end when its last representative, Junayd Beg, was killed by Tāj al-Dīn-oğlu Maḥmūd between 1417 and 1419. With his death, the Saljūq dynasty disappeared entirely from the political stage. This study re-examines the accepted narrative regarding the dissolution of the Saljūq State of Rūm and the number of legitimate sultans who ruled throughout its history. The prevailing scholarly view maintains that the state collapsed in 1308 upon the death of Ghiyāth al-Dīn Mas‘ūd II and that seventeen sultans ruled during its existence. However, the findings presented here propose a different reconstruction. According to the evidence evaluated, Ghiyāth al-Dīn Mas‘ūd II likely died in 1310, having suffered a stroke in 1308, and was succeeded by ‘Alā’ al-Dīn Qilij Arslān V. Consequently, the state continued until 1318, when Tımürtāsh eliminated the remaining dynasty members. Furthermore, recognizing ‘Alā’ al-Dīn Siyāwush as a legitimate ruler necessitates identifying him as ‘Alā’ al-Dīn Siyāwush III; therefore, the ruler commonly known in modern scholarship as ‘Alā’ al-Dīn Kayqubād III should instead be designated ‘Alā’ al-Dīn Kayqubād IV. As a result, the political history of the Saljūq State of Rūm spans 243 years (1075–1318), during which nineteen legitimate sultans held the throne.

Giriş

Dünya tarihi boyunca var olan tüm devletler, siyasi hayatları boyunca belli evrelerden geçmiştir. Nitekim kuruluş safhasını tamamlayan devletler; siyasi, iktisadi, içtimai ve askerî kapasiteleri ölçüsünde ikbal devirlerini yaşarlar. Yine bu unsurların harici ve dahili etkenlerle işlevselliklerini yitirmeye başlaması ile de yıkılış (inkıraz) dönemine girerler. Bozulan düzenin mevcut siyasi hükümet tarafından nizamla sokulamaması ya da harici-dahili tehdit ve saldırılara uğraması neticesinde de yıkılış dönemlerini yaşayarak, nihayete ermek suretiyle siyasi tarih sahnesinden çekilirler. Nitekim devletlerin geçirmiş oldukları evreler yalnızca kronolojik hadiseler zinciri olarak değil, tarihsel süreç ve toplumsal dinamikler bağlamında da ele almak gerekir. Tarih felsefesinin kurucu eserlerinden biri olarak kabul edilen İbni Haldun'un Mukaddime'sinde ortaya koyduğu devlet teorisi; siyasi teşekküllerin doğuşu, yükselişi, duraklama ve çöküş süreçlerinin bir döngüsellik içerisinde olduğunu belirtmektedir. İbni Haldun'a göre devletler, asabiyetin güçlü olduğu kuruluş evresinin akabinde idari yönetim ve refahın artmasından sonra duraklama dönemine girerler. Nihayetinde ise asabiyetin zayıflaması, idarede ve idare edenlerdeki yozlaşma ile askerî disiplinin çözülmesi neticesinde yıkılışın kaçınılmaz olduğunu ifade etmektedir. Yani bir devletin beş aşamadan geçtiğini vurgulamaktadır. Ona göre bir devlet önce egemenliği ele geçirme ile başlar daha sonra topluma karşı egemen olarak hâkimiyetteki varlığını ortaya koyduktan sonra ekonomik refah düzeyi ve düzenini sağlar. Bundan sonra ise eldekilerle yetinmeye başlar ve sonunda saçıp savurarak kendinden öncekilerin oluşturduklarını altüst eder. İbni Haldun, bu dönemi yaşlılık ve hastalık dönemi olarak ifade eder². Bu bağlamda Türkiye Selçuklularının inkıraz sürecini ele almadan önce devletin duraklama (inhibit) dönemine bakmakta ve dönemin konjonktürünü anlamakta fayda vardır.

Bir devletin siyasi başarılarının veya başarısızlıklarının başında gelen en önemli etkenlerden biri de bürokratik kadrodur. Devletin siyasi kanadını

² Geniş bilgi için bk.; İbni Haldun, *Mukaddime*, C.II., çev. Turan Dursun, Kaynak Yay., İstanbul 2021, s.25-27; Ahmet Davutoğlu, "Devlet", *DİA*, C.9, İstanbul 1994, s.234-240.

oluşturan bu erk, siyasi kabiliyet ve ihtiraslarına göre gelişen durumlar karşısında almış oldukları reaksiyon suretiyle devletin siyasi gidişatını şekillendirmiştir. Fakat güçlü ve etkin sultanların saltanatlarında yaşanan olumsuz gelişmeler, bu sultanların idareleri döneminde hissedilmemiştir. Bu durumun başlıca iki rneği, Sultan I. İzzeddin Keykvus ve Sultan I. Aleddin Keykubad'ın bazı emrlere karşı uygulamış oldukları infaz ve idareden uzaklaştırmalardır. I. İzzeddin Keykvus'un 1218 yılındaki Halep seferinin belli komplolarla akamete uğraması neticesinde, Eyybiler tarafından iftiraya uğrayan emrleri (bu emrlere her ne kadar ikinci dereceden emr olsalar da burada oluşan boşluk daha sonraki dönemde yabancı kökenli ümeranın işgal edeceği makamlar olacak ve nlerini açacaktır) bir kulübede yakarak ldrmesi³ ve I. Aleddin Keykubad'ın ise kendisine komplo kuran 24 devlet adamını ortadan kaldırmasını⁴ örnek olarak gösterebiliriz. Faruk Sümer, bu durumun devleti zayıflattığını ve Kösedağ bozgununa sebep olduęunu⁵ belirtirken, Nejat Kaymaz'da bu minvalde yaşanan hadisenin üst yönetim krizi olduğunu ve devleti inhitata götüren sürecin başlangıcı olduęunu⁶ belirtmektedir. Osman Turan ise emrlerin katledilmesinin devleti zayıflatmadığını aksine sultanın yüksek idare ve dehasıyla parlak bir devir yarattıęından⁷ bahsetmektedir. Bunun sebebi güçlü ve etkin bir idarenin olmasından ileri geldiği gibi devletin ikbal döneminin yaşamasından dolayı bu hadisenin olumsuz etkileri o dönem için hissedilmemiştir. Fakat sultan ve emrlere arasında yaşanan bu durum Türkiye Selçuklu Devleti'nin müesses nizamı içindeki idare ve irade mücadelesi olup, ileri safhada Fars kökenli ümeranın nn açarak, zaman içinde devlette etkin ve söz sahibi olmalarını sağlamıştır.

Sultan I. Aleddin Keykubad'ın 1237 yılında bir suikast sonucu ölümü üzerine tahta çıkan oğlu II. Gıyaseddin Keyhusrev'in, ilk yılları siyasi rakiplerini temizleyebilmek için Emr Sdeddin Köpek'in tahakkümüne göz

³ İbn Bbi, *El-Evmir'l-Al'iyye fi'l-Umri'l-Al'iyye Seluknme*, ev. Mürsel ztrk, TTK, Ankara 2020, s.219-220; İbnü'l-Esr, *El-Kmil'de Selçuklular*, ev. Abdülkerim zaydın, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbül 2022, s.479.

⁴ Anonim *Seluknme*, Trc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin Coşguner, Atıf Yay., İstanbül 2014, s.41.

⁵ Faruk Sümer, "Keykubad I", *DİA*, C.25, Ankara 2022, s.357-359.

⁶ Nejat Kaymaz, *Anadolu Selçuklularının İnhitatinde İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK, Ankara 2011, s.80.

⁷ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbül 2021, s.363.

yummakla geçmiştir. Ayrıca siyasi hırsları olan bu emîr, kötü emelleri için kendisine rakip olabilecek tecrübeli devlet adamlarını katlettirmek ve siyasetten uzaklaştırmak suretiyle bertaraf etmiştir. II. Gıyaseddin Keyhusrev'in devlet yönetimindeki kabiliyetsizliği neticesinde cereyan eden bu olaylar Türkiye Selçuklularının bürokratik kadrosunu, devlet nizam ve kurumlarının işlevselliğini zayıflatmıştır. Bu boşluktan fırsat bulan yabancı devlet adamları ise Selçuklu bürokrasisine hızla yerleşmiş ve yükselmişlerdir. 1243 yılında vuku bulan Köseadağ bozgununa giden sürece kadar devletin mevcut birikim ve gücünden istifade edilerek, oluşan bu siyasi zaaf göz ardı edilmiştir. I. Alâeddin Keykubad döneminin önde gelen devlet adamlarından olan Kayır Han, Hüsameddin Kaymeri, Kemaleddin Kamyar ve Şemseddin Altunaba gibi önemli isimlerin katledilmesi veya yönetimden uzaklaştırılmaları⁸ Selçuklularda kaht-ı ricâl⁹ durumunu oluşturmuş ve siyasi istikrar sekteye uğramıştır. Kabiliyetsiz ve basiretsiz idarenin ortaya koyduğu bu yönetim anlayışının yarattığı huzursuzluk, içtimai hayata da aksetmek suretiyle 1240 yılında Babailer isyanını doğurmuştur. Çıkan isyanın güç bela bastırılması ve bu süreçte ortaya çıkan zafiyet, Selçuklu hudutlarında bekleyen Moğol kuvvetlerinin işgal cesaretlerini de arttırmıştır. 1242 yılında Erzurum'un Moğollar tarafından işgal edilmesiyle başlayan bu elim süreç, 1243 senesinde Köseadağ mevkiinde Selçuklular aleyhine neticelenmiş ve müstakil olan devlet müstemleke haline gelmiştir. II. Gıyaseddin Keyhusrev ve yanında bulunan emîrlerinin tecrübesizliği ve basiretsizliği devleti uçuruma sürüklemiştir. Tecrübeli devlet adamlarının sözlerine ise kulak asmayan II. Gıyaseddin Keyhusrev, savaş meydanını terk ederken Emîr Mübarizeddin Çavlı'ya devlet işlerini devretmiş¹⁰ ve İznik İmparatoru Ioannes ile Menderes havalisinde bulunan Tripolis'te buluşup, Moğollara karşı yeni bir anlaşma akdi yaptıktan¹¹ sonra Konya'ya dönmüştür. Bu sırada

⁸ Münecimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikleri*, Haz. Ali Öngül, Kabcacı Yay., İstanbul 2017, s.74-77; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.451-452; Muharrem Kesik, "Sâdeddin Köpek", *DİA.*, C.35, İstanbul 2008, s.392-393.

⁹ Yetişmiş devlet adamı açığına denir. Bu terim Arapça kökenli olup, ilk olarak Osmanlı Devleti'nde kullanılmaya başlanmıştır. Bu konu hakkında bk.; Abdullah Saydam, "Kaht-ı Ricâl Girdâbında Saltanat Sürmek: II. Mahmud ve Yönetici Kadro (1808-1826)", *Journal of Ottoman Civilization Studies*, S.23, 2024, s.273-275.

¹⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.500.

¹¹ Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2008, s.75-76.

devletin çıkarlarını düşünen sayılı emîrden biri olan Sâhib Mühezzibeddin Ali¹² ise savaş meydanındaki hezimetini diplomatik bir zafere dönüştürmenin ve devleti ayağa kaldırmanın yollarını bulmak için Mugan'da bulunan Moğol karargâhına gitmek suretiyle, şartlarını bir nevi kendisinin belirlediği ve Selçuklu Devleti'nin nefes almasına imkân tanıyabilecek bir sulh anlaşmasını Moğollarla yapmaya muvaffak olmuştu. Sâhib Mühezzibeddin'in kendinden emin tavrı ve Moğollara, Selçukluların hâlâ savaşabilecek durumda olduklarını, Anadolu'nun idaresini Âl-i Selçuk dışında kimsenin sağlayamayacağını, Selçuklu ordusunun hepsinin savaşmadığı ve her iki tarafında kayıplarının birbirine denk olduğu¹³ yönündeki söylemleri, Moğolları bu anlaşmayı kabule ittiğini söyleyebiliriz. Ama her halükârda bu durum Selçukluların inhitat dönemine girişinin başlangıcını teşkil etmektedir. 1246 yılı başında II. Gıyaseddin Keyhusrev'in bir suikast sonucu yüzünün sol tarafına aldığı kesici bir darbe neticesinde genç yaşta ölümü¹⁴ üzerine tahta çıkan haleflerinin küçük yaşta olmaları, devleti artık emîrlerin ellerine ve hizipleri arasındaki güç çekişmelerine bırakmakla kalmamış, küçük sultanlarda bu emîrlerin ellerinde oyuncak haline gelmiş oldu.

Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev öldüğünde geride üç melik bırakmıştır. Bu meliklerden en büyüğü II. İzzeddin Keykâvus, sekiz yaşında küçük bir çocuktur. Oysaki II. Gıyaseddin Keyhusrev'in veliahdı Gürcü Hatun'dan olan en küçük oğlu II. Alâeddin Keykubad¹⁵ olmasına rağmen emîrler geleneğe uyarak büyük kardeş olan II. İzzeddin Keykâvus'u tahta çıkartmak suretiyle

¹² Sâhib Mühezzibeddin Ali, Pervâne Muineddin Süleyman'ın babası olup, Köseadağ mağlubiyetinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti adına Moğollarla sulh anlaşması yapan, devletin ve hanedanın siyasi varlığının devamını sağlamaya çalışın önemli bir devlet adamıdır. Bk.; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.505-508.

¹³ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.506. Ayrıca Mustafa Uyar'da, Sâhib Mühezzibeddin Ali'nin bu sulh girişimini Moğollara dikte ederek, Selçuklular lehine diplomatik bir zafer olduğunu belirtmektedir. Bk.; Mustafa Uyar, "Köseadağ Savaşı: Askeri Hezimet mi, Diplomatik Zafer mi?" *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, SÜSAM., Konya 2020, s.321-322.

¹⁴ Emel Akpolat-Mutluhan Taş, "Türkiye Selçuklu Sultanlarının Pozitif Kimliklendirmesi ve Yeniden Yapılandırılması", *Türkiye Selçukluları Konya Hanedan Türbesindeki Naaşların Tanzimi Projesi Tasnif, Techiz, Tekfin, Tedfin, Adli Bilimler, Osteoarkeolojik İnceleme, Yeniden Yüzlendirme, 3D, Uygulamalı Heykeltraşlık, Sergileme 2017-2023*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2023, s.349.

¹⁵ Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2023, s.28; Faruk Sümer, "Keykubad II", *DİA*, C.25, Ankara 2022, s.359.

sultan ilan ettiler¹⁶. Haliyle yeni sultanla birlikte oluşan kadroda yer bulamayan ya da umduğu makamı elde edemeyen muhteris emîrlere, bu üç kardeşi kendi kötü emelleri doğrultusunda kullanmaya başlamışlardı. Bu durum da tabiatı gereğiyle Selçuklu sarayında üç farklı grubu oluşturmuştur. Bürokraside oluşan bu kargaşa durumu, halihazırda tüm güç ve idareyi elinde toplayan Sâhib Şemseddin İsfehânî'nin, teamülleri çiğneyerek II. Gıyaseddin Keyhusrev'in eşi, II. İzzeddin Keykâvus'un annesi Berdûliye Hatun'u nikâhına alma cüretinde bulunmasına¹⁷ sebep olmuştur. Hanedanın içine düştüğü bu acziyeti kendi mülevves emelleri için kullanan Sâhib İsfehânî'nin bu fütursuz eylemi Anadolu'daki halkıda huzursuz etmiş ve içtimai hayatta ciddi tepkilerin oluşmasına sebep vermiştir. Hanedana yapılan bu hakaret, İsfehânî'nin niyetinin farkında olan Beylerbeyi Şerefeddin Mahmud'un bu duruma isyan etmesiyle sonuçlanmıştır. Şerefeddin Mahmud'un isyanını bastıran¹⁸ İsfehânî, bir müddet daha devleti kendine göre idare etmiş ve bu süreçte sorunlar daha da artarak devam etmiştir. Hem siyasi vaziyete hem de içtimai hayata yansıyan olumsuz gidişat neticesinde, 1249 yılında Türk Ahmed adında birinin uc bölgelerde I. Alâeddin Keykubad'ın oğlu olduğu iddiasıyla çıkardığı isyanın¹⁹ zorlukla bastırılabilmesi, idarenin zaaf ve acziyet içinde olduğunu gösterdiği gibi idareyi elinde tutanların, içtimai hayatta toplum tarafından memnuniyetsizlikle karşılandığını da göstermektedir. Bu sırada Moğolistan'a, Mengü (Mönkge) Han'ın²⁰ kağanlığını tebrike giden Melik Kılıç Arslan ve Tercüman Bahâeddin liderliğindeki Selçuklu heyeti Mengü Han'a,

¹⁶ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.517-518; Aksarayî, *a.g.e.*, s.27-28.

¹⁷ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.529-530; Kaymaz, *a.g.e.*, s.132. Ayrıca Sâhib İsfehânî'nin faaliyetleri hakkında daha geniş bilgi için bk.; Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfehânî", *SÛTAD.*, S.19, Konya 2006, s.265-294.

¹⁸ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.530-531; Faruk Sümer, "Keykâvus II", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.354-356.

¹⁹ Münecimbaşı, C.II., s.84-85; O. Turan, *a.g.e.*, s.483. Türkmenlerin çıkarmış oldukları diğer isyanlar hakkında daha geniş bilgi için bk.; Mehmet Suat Bal, "Moğol İstilâsından Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İçinde Çıkan Türkmen (Oğuz) İsyânları (1243-1262)", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.2, Kahramanmaraş 2005, s.60-68.

²⁰ Mengü (Mönkge) Han, 1251-1259 yılları arasında hüküm süren Moğol İmparatorluğu'nun dördüncü kağanıdır.

İsfehânî'nin ceberut yönetiminden şikâyetle bulunmuşlardı. Bunun üzerine Moğol hanının, IV. Kılıç Arslan'ın sultan, Tercüman Bahâeddin'in de vezir olduklarına dair verdiği yarlğ²¹ ve payza²² ile Anadolu'ya gelmişlerdi. Teamüller dışı olan bu durum Selçuklu bürokrasisinde ve idaresinde bir infial yaratmakla kalmamış, devletin idari işleyişine ve geleneğine de ciddi zararlar vermiştir. Bundan sonraki süreçte makam ve mevkii sahibi olmak isteyen muhteris emîrler, yüklü ve değerli hediyelerle farklı Moğol hanlarına giderek bir nevi kendi atamalarını yapturmaya başlayacaklardı. Oluşan bu yeni düzen Selçukluların idari mekanizmasının çöküşünü de hızlandırdı. Devletin müesses nizamının son temsilcisi olan Pervâne Muîneddin Süleyman'ın da ölümlüyle artık vezirler ve sultanlar, İlhanlı hanının atamalarıyla görev başına gelen birer memur durumuna düşecekler, gölge ve kukla idareci rollerini oynayacaklardı. Bu durum da Âl-i Selçuk'un halk nezdindeki itibarını düşürmekle birlikte, Anadolu'da yeni siyasi oluşum ve teşekküllerinde ortaya çıkmasını ve güçlenmelerini hızlandıracaktır. Her ne kadar 1249 yılında Sâhib İsfehânî'nin ölümlüyle birlikte yaşanan karışıklık durumu, tecrübeli devlet adamı olan Emîr Celâleddin Karatay'ın üç kardeşi müşterek sultan²³ ilan etmesiyle sükûnet bulsa da bu süreç çok uzun sürmemiş ve 1254 yılında Emîr Karatay'ın²⁴ vefatıyla tekrardan bozulmuştur. Yine bu tarihte II. Alâeddin

²¹ Türk-Moğol hükümdarlarının emir ve iradelerine denir. Bk.; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhanîler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilâtına Bir Bakış*, TTK, Ankara 2014, s.189.

²² Moğol Devleti ve şubelerinde şahsa mahsus verilen aman-nâmelere denir. Bunlar başlıca idareleri altındaki hükümdar, emîr, komutan ve valilere verilirdi. Bk.; Uzunçarşılı, *Medhal*, s.195.

²³ Türkiye Selçuklularında yaşanan iç sorunlara ve iktidar mücadelelerine son vermek adına, üç kardeşin (II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubad) 1249-1254 yılları arasında ortak olarak tahta çıkarıldığı ve bir müddet sükûnet ile huzurun tesis edildiği dönemdir.

²⁴ Celâleddin Karatay, devlet içinde çeşitli görevlerde bulunmuş önemli bir devlet adamıdır. 1249 yılına kadar niâbet-i saltanat makamında bulunan Emîr Karatay, bu yıldan 1254 yılındaki vefatına kadar ise atabeglik makamında bulunmuş ve Türkiye Selçuklu Devletine büyük hizmetler etmiş, önemli imar faaliyetlerinde bulunmuş ve devlete samimiyetiyle bağlı büyük bir devlet adamıdır. Celâleddin Karatay hakkında daha geniş bilgi için bk.; Aydın Taneri, "Celâleddin Karatay", *DİA.*, C.7, İstanbul 1993, s.251-252; Zehra Odabaşı, *Selçuklu Emiri Celaleddin Karatay ve Vakıf Eserleri*, Karatay Belediyesi Yay., Konya 2019.

Keykubad'ın, Moğol hanına giderken Erzurum'da öldürülmesiyle²⁵ taht II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan'a kalmıştı. İki kardeş arasında yaşanan mutlak hâkimiyet mücadelesi, çeşitli siyasi oyunlar ve iç savaşlarla devleti iyice yıpratmıştır. Bunun sonucunda Türkiye Selçuklu Devleti, iki kardeş arasında taksim edilmek suretiyle Kızılırmak'ın doğusunda kalan yerler IV. Kılıç Arslan'ın idaresine bırakılırken, batısındaki yerler ise II. İzzeddin Keykâvus'un idaresine bırakılmış oldu²⁶. İlâveten her iki sultanın da iki vezirinin olması²⁷, devletin idari ve siyasi bütünlüğünü toptan sarsmıştır. Devleti Moğol işgalinden kurtarmanın yollarını arayan II. İzzeddin Keykâvus, bu uğurda giriştiği mücadeleleri kaybetmiş ve 1262 yılında önce Bizans'a, oradan da Kırım'a gitmek durumunda kalmıştı²⁸. Anadolu'daki Selçuklu tahtına tek başına oturan IV. Kılıç Arslan ise genç yaşına ve idaredeki tecrübesizliğine bağlı olarak Pervâne Muîneddin'in yönettiği bir hanedan üyesinden ötesi değildi. Zamanla Muîneddin'in fiiliyatlarından rahatsızlık duyan genç sultan, bu durumu bir mecliste dillendirerek hayatının hatasını yapmış ve konuşulan konular Pervâne Muîneddin'in kulağına gitmişti. Şahsi ikbali için devletin ikbalini hiçe sayan Muîneddin Süleyman, Moğol hanını ve komutanlarını, IV. Kılıç Arslan aleyhine doldurarak istenmeyen sultan ilan ettirmeyi başarmıştı. Sonuç olarak Moğol komutanlarının da olduğu bir mecliste genç sultan önce zehirlenmiş daha sonra ise saraya gitmek isteyen IV. Kılıç Arslan'a müsaade edilmeyerek Hatîroğlu Şerefeddin ve kardeşi Ziyâeddin tarafından dövülmek suretiyle ölümüne sebep olunmuştur²⁹. Hanedanın emîrlere tarafından bu kadar örselenmesine rağmen Âl-i Selçuk'un hâlâ idareci aile konumunda olmasının sebebi ise hanedanın toplum nezdinde itibarının ve geçerliliğinin devam ettiğinden kaynaklı olduğunu söyleyebiliriz. 1266 yılından 1277 yılında öldürülmesine kadar geçecek olan

²⁵ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.565, 582-583; O. Turan, *a.g.e.*, s.491-492.

²⁶ Aksarayî, *a.g.e.*, s.46; Müneccimbaşı, C.II., s.91.

²⁷ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.585.

²⁸ Detaylı bilgi için bk.; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.587-591. Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un hayatı hakkında daha detaylı bilgi için bk.; Mehmet Suat Bal, *II. İzzeddin Keykâvus Dönemi (1246-1262)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.

²⁹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.596-598; Nejat Kaymaz, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, AÜDTCF., Ankara Üniversitesi 1970, s.121; Faruk Sümer, "Kılıçarslan IV", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.403-405.

sürede Muîneddin, yine tüm güç ve nüfuzunu muhafaza etmeyi başardığı gibi, III. Gıyaseddin Keyhusrev'in de saltanat naipliğini yapmıştır³⁰. III. Gıyaseddin Keyhusrev tahta çıktığında neredeyse daha çocukluk çağına yeni girmiş bir sabiydi. Bundan dolayı Muînedin, III. Gıyaseddin Keyhusrev'in saltanatında da en etkin isim olmakla kalmamış, filen devleti de idare etmişti. Fakat 1277 yılında Memlûk sultanı Baybars ile İlhanlılar arasında yapılan Elbistan Savaşı'ndaki tutumu ve Sultan Baybars ile mektuplaşmaları³¹ Muîneddin'i, Abaka Han'ın gazabına uğratmış ve parçalanarak öldürülmüştür³². Pervâne Muîneddin, her ne kadar siyasi hırslara ve kötü emellere sahip bir emîr olsa da Selçuklu idari mekanizmasının da son temsilcisidir.

Muîneddin'in ölümüyle birlikte artık işler değişmiştir. Selçuklu vezirliği bir memurluğa dönüşerek, İlhanlı sarayından yapılan atamalarla Anadolu'yu tanımayan açgözlü, art niyetli ve siyasi makam hırsına sahip İlhanlı emîrlere geçmiştir. Bu durum aslında Abaka Han'ın, Elbistan'da Selçukluların savaşa dahil olmamalarından ötürü Selçuklu yönetimine de doğrudan el koyması olarak değerlendirilebilir. Hatta Selçuklu vezirliği öyle bir hale geldi ki, kim daha çok vergi toplama sözü verirse ona verilmeye başlandı. 1284 yılında ise III. Gıyaseddin Keyhusrev'in de Moğollar tarafından öldürülmesiyle³³ Selçuklu sultanları da artık atamayla göreve gelen birer memur ya da İlhanlı valisi konumuna gelmişlerdi. Bu durumun bu hale gelmesinin iki sebebi vardı: Moğollara karşı bağımsızlık mücadelesine girişen II. İzzeddin Keykâvus ile 1277 yılında yine Moğollara baş kaldırarak tahta çıkan Alâeddin Siyavuş örneklerinin tekrar yaşanmaması ve Selçuklu emîrlere karşı oluşan güvensizlik durumunun olduğunu söyleyebiliriz. Bundan dolayı İlhanlılar artık Anadolu'daki siyasi teşekkülün kendi kendine iş başına gelmesine

³⁰ Aksarayî, *a.g.e.*, s.67.

³¹ İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, C.II., Trk. çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK, İstanbul 1941, s.33-34; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.625.

³² Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, TTK, Ankara 2011, s.50-51; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.625-626; Aksarayî, *a.g.e.*, s.89-90; Kaymaz, *a.g.t.*, s.175-179; Bertold Spuler, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 2011, s.85; Abdülkadir Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2019, s.237; Muharrem Kesik, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *DİA.*, C.31, Ankara 2020, s.91-93; Joseph von Hammer-Purgstall, *İran Moğollarının Tarihi*, çev. Kınay Kapkan, Dorlion Yay., Ankara 2024, s.271-272.

³³ Aksarayî, *a.g.e.*, s.108-109; Müneccimbaşı, C.II., s.107.

müsaade etmeyerek, kendi siyasi varlığını ve otoritesini bu şekilde sağlamanın yoluna gittiğini belirtebiliriz. Sonuç olarak 1277 yılında Pervâne Muîneddin'in ölümü ile duraklama dönemi sona ermiş ve Selçuklular yıkılış dönemine girmiştir.

Gölge Sultanlar (1277-1318)

1. Alâeddin Siyavuş b. Keykâvus (1277)

Moğolların Anadolu'daki varlığından ve uygulamalarından rahatsız olan Türkmenler yeniden bir isyan hareketine girişmeye çalışmaktaydılar. Fakat etrafında birleşebilecekleri bir hanedan üyesinin olmayışı, bu Türkmen kitlesinin bir araya gelmesine ve koordine olmalarına engel olmaktaydı. Türkmenlerin aradıkları fırsat ise 1277 yılında bir kişinin II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu olduğu iddiasıyla ortaya çıkmış ve adının Alâeddin Siyavuş olduğunu söyleyen bu kişi, Türkmenlerin yakacağı bağımsızlık isyanının da baş karakteri olacaktı. Kaynaklarda düzmece şehzade³⁴ olarak geçen ve hanedan üyesi olmadığı iddia edilen Alâeddin Siyavuş için çeşitli karalama kampanyaları, o dönem kaynaklarında da yer almaktadır. Hatta Cimri diye anılması dahi Siyavuş'un saltanatının meşruluğunu gölgelemekten ibarettir. Bu lakabın verilmesindeki neden ise Alâeddin Siyavuş'un, tahta çıktığı zaman Konya'yı tahrip etmesinden dolayı Türkçe ve Farsçada "*eşkıya, serseri, dilenci, sefil*" anlamına gelmesinden ötürü aşağılamak ve küçük düşürmek gayesi ile Cimri lakabının verildiği³⁵ yönünde iddialar olduğu gibi, onun maddi imkânının olamayışının da bu lakabın verilmesinde etkili olduğunu söyleyebiliriz. Karamanoğulları öncülüğündeki diğer Türkmenlerle birlikte Konya'yı kuşatan ve taht şehrine giren Siyavuş, sultanlığını ilan etmiş ve yeni yönetim kadrosunu oluşturarak makamlar tevdi etmiştir. Bu sırada hanın yanına gitmekte olan III. Gıyaseddin Keyhusrev, yaşanan olayları duymuş ve yanına Moğol askerlerini de alarak Konya'ya hareket etmişti. Vuku bulan savaştan sonra yapılan takibat

³⁴ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.631; Aksarayî, *a.g.e.*, s.96.

³⁵ Sefer Solmaz, "Cimri Olayı", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2011, s.266-268. Abû Bakr İbn Al-Zâki ise eserinde Siyavuş'tan "Cimri" olarak bahsetmekle beraber, Siyavuş'u ve destekçilerini ise "*insan ifriti ve ben-i âdem şeytanları*" olarak ifade etmiştir. Bk.; Abû Bakr İbn Al-Zâki, *Ravzat al-Kuttâb va Hadikat al-Albâb*, Yay. Ali Sevim, TTK, Ankara 2011, s.26.

neticesinde Alâeddin Siyavuş'un veziri Karamanoğlu Mehmed Bey ve kardeşleri öldürölmüş, kısa bir süre sonrada Alâeddin Siyavuş yakalanarak canlı canlı derisi yüzöldükten sonra derisine saman basılarak cesedi ibret olsun diye teşhir edilmiştir³⁶.

Burada dikkat çeken husus ise Alâeddin Siyavuş, hanedan üyesi ise bu şekilde öldürölmüşü ne kadar uygun ya da hanedan üyesi olmadığı için mi bu şekilde öldüröldü diye sorular akla gelebilir. Dönemle çağdaş ve sonraki kaynaklarda Alâeddin Siyavuş, düzmece bir Selçuklu meliki olup, Türkmen bir isyancı olarak tanımlanmaktadır³⁷. Bizim bu husustaki kanaatimiz ise, Alâeddin Siyavuş'un bir Selçuklu meliki ve meşru sultan olduğudur. Çünkü Türk-İslam hâkimiyet telakkisine ve teamüllerine göre gereken her şartı sağlamış, adına hutbe okutup, sikke darp ettirmiş³⁸, beş nevbet vurdurmuş, yeni devlet adamları atayarak idareyi ve yönetimi tesis etmekle birlikte payitahtta tahta çıkmış olması³⁹, Alâeddin Siyavuş'un sultanlığı için gerekli ve yeterli şartlardır. İlaveten Siyavuş'un hanedan üyesi olup olmadığı mevzusuna gelecek olursak, şunları ifade edebiliriz: Ortada Moğol işgalinde olan bir devlet ile içtimai hayatta sosyal çürümelerin ve anarşinin yaşandığı bir ülke var. Haliyle bu durumdan rahatsız olan Anadolu'daki Türkmen nüfus, bir kurtuluş yolu aramakta ve mevcut sultan, bu talebi karşılayamayacak acziyet ve basiretsizlik içinde olduğundan dolayı bu talebe cevap verebilecek bir idareci figürü gerekmektedir. Eğer Alâeddin Siyavuş, düzmece bir şehzade olmuş olsa idi Türkmenler neden onun etrafında toplanır ve tahta oturturlardı? Zaten II. İzzeddin Keykâvus, ölmeden önce kendisi yerine oğlu II. Gıyaseddin Mesud'u veliaht ilan etmişti. Meşru bir veliahdın ismini kullanarak böyle bir tertibata girişmek daha uygun iken, II.

³⁶ *Târihü'l Selcuk Der Anatoli*, Tashih. N. Celali, Miras-ı Mektub, Tahran 1377, s.105-106; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.642, 661-664; Aksarayî, *a.g.e.*, 103; Mehmet Ersan, *Bir Devletin Çöküş Hikayesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Altınordu Yay., Ankara 2020, s.166-168.

³⁷ İbn Bibi, Alâeddin Siyavuş'un çuldan olan elbisesinin altın sırmalı ipek elbise ile değiştirildiğini söyleyerek, aslında onun isyancı bir Türkmen olduğunu işaret etmektedir. Bk.; İbn Bibi, *a.g.e.*, s.631. Ayrıca Aksarayî'de, Siyavuş'un hanedan üyesi olmadığını ve bundan dolayı Alâeddin Siyavuş'u düzmece şehzade olarak ifade etmektedir. Bk.; Aksarayî, *a.g.e.*, s.96. Bu hususta Nejat Kaymaz'da, Alâeddin Siyavuş'un düzmece bir şehzade olduğuna ifade edenlerdendir. Bk.; Kaymaz, *a.g.e.*, s.179.

³⁸ Alâeddin Siyavuş'un sikkeleri için bk.; Nezih Aykut, "Türkiye Selçuklu Sultanı Siyavuş (Cimri)'ün Sikkeleri", *Belleten*, C.52, S.203, TTK, Ankara 1988, s.475-484.

³⁹ Aksarayî, *a.g.e.*, s.97, 101; Ali Sevim, "Keyhusrev III", *DİA*, C.25, Ankara 2022, s.350-351.

Gıyaseddin Mesud'un adı dahi bu olayda zikredilmemiştir. Ayrıca Karamanoğullarının ya da diğer Türkmen aşiret önde gelenlerinin böylesi düzmece bir şehzade isyanına girişmeleri de çok akıllıca gözükmemektedir. Kaldı ki Alâeddin Siyavuş'un, Âl-i Selçuk üyesi olduğu onu tanıyan şahitlerce de tasdik edilmişti⁴⁰. Tabi ki de bu şahitlik tek başına yeterli değildir. Burada olaya son derece realist ve objektif bakarak bir değerlendirmede bulunmak gerekir. Eğer düzmece bir şehzadenin isyanı neticesinde, bu sahte melik sultan ilan edilebiliyorsa orada bulunan önemli ve nüfuzlu Türkmen liderleri de kendi sultanlıklarını ve bağımsızlıklarını ilan edebilirlerdi. Bunu yapmayarak bir meliki sultan ilan etmeleri ve etrafında toplanmaları, Siyavuş'un düzmece olmadığını göstermektedir. Ayrıca Siyavuş'un olayının hemen akabinde, 1280 (679) senesinde⁴¹ kardeşlerinin ve yeğenlerinin peyderpey Kırım'dan Anadolu'ya gelerek taht mücadelesine girişmeleri de bu durumu doğrulamaktadır. Çünkü II. Gıyaseddin Mesud, Anadolu'ya geldiğinde III. Gıyaseddin Keyhusrev'e karşı direkt İlhanlı hanının yanına giderek ondan sultanlık menşuru almıştı. Burada kafa karıştıran bir diğer husus ise Alâeddin Siyavuş'un öldürülme şeklidir. Kut inancından dolayı hanedan üyelerinin öldürülmesinde görülmeyen bu örnek, Siyavuş'un düzmece bir Selçuklu şehzadesi olduğunu düşündürülebilir. Fakat bu vahşice öldürme şekli Moğollara has bir infaz biçimi olmakla beraber, III. Gıyaseddin Keyhusrev'in de saltanatının meşruluğunu devam ettirebilmesi için işine yaradığını belirtebiliriz. Ayrıca hanedanın içine düştüğü acziyet ve çaresizlik, kut inancını emîrlerin ve beylerin nezdinde de sarstığını söyleyebiliriz. Alâeddin Siyavuş'un katledilme şekli dahi onun aleyhinde yapılan propagandaların bir devamı ve ispatı şeklinde olup, hanedan üyesi olmadığı için bu şekilde katledildi imajı uyandırmak içindir. Aksi halde onun yay kirişi ile infaz edilmesi, Siyavuş'un hanedan üyeliğini doğrulamakla beraber ona karşı olanların iddialarını kendi elleriyle çürütmelerine sebep olacaktır.

Son olarak bu olaydan kısa bir süre sonra II. İzzeddin Keykâvus'un Anadolu'ya gelen çocukları arasında adı geçen Alâeddin Siyavuş, adının böyle bir olayda geçmesinden ve Türkmenler nezdinde bu kadar karşılık

⁴⁰ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.669-670; Muharrem Kesik, "Mesud II", *DİA.*, C.29, Ankara 2004, s.342-344.

⁴¹ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.669.

bulan bir isim olmasından dolayı tekrardan taht iddiasına girebilir ve kaynaklar tarafınca da daha net ve detaylı bir şekilde hayatı ve faaliyetleri anlatılırdı. Fakat bunların hepsi bir cümle ile geçiştirilmekle iktifa edilmiştir. Çünkü kaynakların “Cimri” olarak naklettikleri ve aleyhinde propaganda yaptıkları Alâeddin Siyavuş’un, düzmece şehzade olduğu iddialarını bu şekilde devam ettirmişlerdir. Alâeddin Siyavuş aleyhinde yapılan bu propagandanın asıl sebebi ise dönemin kaynak eserlerinin Moğol idarecileri tarafından yazdırılmaları ve onlara ithaf edilmesi ile müelliflerin Moğollar tarafından finanse edilmesinden dolayı Alâeddin Siyavuş, düzmece bir melik gibi gösterilmiş, hakaret edilmiş ve küçümsenmiştir. Ayrıca İbn Bibi ve Aksaray’ın bu olayı III. Gıyaseddin Keyhusrev tarafından yazmaları da Alâeddin Siyavuş için bu tarz ifadelerin alt zeminini oluşturmaktadır. Nitekim Claude Cahen de Türkmenlerin Kırım’da bulunan II. İzzeddin Keykâvus ile ya kendisinin ya da oğullarından birinin Anadolu’ya gelmesi yönünde müzakereler yapıldığını ve bunun uzun bir zaman zarfında planlanmış bir girişim olduğunu belirterek⁴², bu husustaki iddiamızı da desteklemektedir. Alâeddin Siyavuş, otuz yedi günlük⁴³ çok kısa süren saltanatına rağmen Türkiye Selçuklu tarihinde ciddi tartışmalarla beraber önemli bir iz bırakmıştır. Bunun yanında hanedan içinden Moğol işgaline tepki olarak çıkmış, fiilî mücadeleye girişmiş son Selçuklu sultanıdır. Hülâsa Alâeddin Siyavuş, meşru bir Türkiye Selçuklu hükümdarı olup, onun III. Alâeddin Siyavuş olarak kabul edilmesi gerekmektedir.

2. Sultan II. Gıyaseddin Mesud (1284-1296 İlk Saltanat Dönemi)

III. Gıyaseddin Keyhusrev, tahtını Moğollar sayesinde geri aldıktan kısa bir süre sonra II. İzzeddin Keykâvus’un oğlu Gıyaseddin Mesud, Kırım’dan Sinop’a gelerek Anadolu’ya ayak bastı. Mesud’u karşılayan Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan, onu alıp Moğolların Anadolu Valisi olan ve kaynaklarda hüsn-î niyetiyle anılan adil bir idareci olan Samagar Noyan’a götürdü. Gıyaseddin Mesud’u son derece iyi karşılayan Samagar, ona Şark-î Anadolu’da bulunan Sivas, Erzurum, Bayburt ve Erzincan gibi vilayetleri iktâ olarak tahsis ettikten sonra bir müddet daha yanında tuttu. Daha sonra ise II. Mesud’a Diyarbakir, Harput, Malatya ve Sivas bölgeleri, Abaka Han

⁴² Claude Cahen, *Türkiye’nin Doğuşu Anadolu Selçuklu Devleti 11.-14. Yüzyıl*, çev. Nilüfer Epeçeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2022, s.299.

⁴³ İbn Şeddâd, *Târih’ül Melikü’z-Zâhir*, Nşr. A. Hatit, Vezaretü’l Ebbasü’l İlmiyye, Beyrut 1983, s.91.

tarafından verilmiştir⁴⁴. Bu sıralarda tarihler 1282 yılını gösterdiğinde İlhanlı hanı Abaka Han ölmüş ve yerine İlhanlıların ilk Müslüman hanı olan Ahmed Teküdâr geçmişti. O da vakti zamanında Hülâgu'nun, II. İzzeddin Keykâvus ve IV. Kılıç Arslan'a yaptığını, bu sefer III. Gıyaseddin Keyhusrev ve II. Gıyaseddin Mesud'a yaparak Selçuklu topraklarını ikiye taksim etti⁴⁵. Bu duruma rıza göstermeyen III. Gıyaseddin Keyhusrev, Ahmed Teküdâr Han'ın yanına gittiği sırada Teküdâr Han'ın Müslüman olmasından ve siyasi sorunlardan dolayı kendisine karşı oluşan hanedan içi muhalefet ve iktidar mücadelesinde, iktidarı Argun'a karşı kaybederek tahttan indirilmiştir⁴⁶. Bu sırada III. Gıyaseddin Keyhusrev Erzurum'da, II. Gıyaseddin Mesud ise Tebriz'de bulunuyordu. Haliyle yeni İlhanlı hanı olan Argun Han, Tebriz'de bekleyen II. Gıyaseddin Mesud'u yeni Selçuklu sultanı ilan etti. III. Gıyaseddin Keyhusrev'i ise sultanlıktan azlettirip Erzincan'a göndertti ve burada tayin ettiği kişilerce 1284 yılında III. Gıyaseddin'i 24 yaşında yay kirişiyile boğdurtarak öldürttü⁴⁷.

Anadolu'da devam eden Türkmen isyanlarını bastırmak için kardeşi Geyhatu idaresindeki 20.000 kişilik bir Moğol ordusunu, Anadolu'ya gönderen Argun Han, bu ordunun masraflarını da zaten mali açıdan bitik durumda olan Selçuklu Devleti'ne yükledi. Selçuklu hazinesi Moğol ordusunun ekonomik yükünü kaldıramayınca Sâhib Fahreddin Ali, Afyonkarahisar'daki kendi hazinesinden karşılamak durumunda kaldı⁴⁸. İktisadi ve siyasi sorunların bitmek bilmediği Selçuklu topraklarında bu seferde III. Gıyaseddin Keyhusrev'in validesi, ülkenin III. Gıyaseddin Keyhusrev'in iki oğlu ve II. Gıyaseddin Mesud arasında taksim edilmesini istemiş ve bu talebinin yerine getirilmesi içinde Karamanoğulları ve

⁴⁴ İbn Bibi, *a.g.e.*, s.674; Münecimbaşı, C.II., s.107; Faruk Sümer, *Anadolu'da Moğollar*, TTK, Ankara 2022, s.50.

⁴⁵ Aksarayî, *a.g.e.*, s.108; Münecimbaşı, C.II., s.107; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, C.I., TTK, Ankara 2023, s.18.

⁴⁶ İbnü'l-İbrî, *a.g.e.*, s.59-60; Hamid Algar, "Ahmed Teküder", *DİA.*, C.2, İstanbul 1989, s.139; Spuler, *a.g.e.*, s.90-91.

⁴⁷ Aksarayî, *a.g.e.*, s.108-109; Spuler, *a.g.e.*, s.95; O. Turan, *a.g.e.*, s.605; Uzunçarşılı, C.I., s.18.

⁴⁸ Aksarayî, *a.g.e.*, s.115; O. Turan, *a.g.e.*, s.603; Zehra Odabaşı, *Selçuklunun Son Veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2019, s.70.

Eşrefoğullarına çeşitli makamlar tevdi edeceği sızıyle torunları için yeni bir iktidar savaşı ve isyan başlatmıştır. Daha ncesinde III. Gıyaseddin Keyhusrev'e karşı III. Aleddin Siyavuş'u destekleyen Türkmenler, şimdi de II. Gıyaseddin Mesud'a karşı III. Gıyaseddin Keyhusrev'in oğullarını desteklemekteydiler. Türkmenlerin, Konya'ya geldiklerini ğrenen II. Gıyaseddin Mesud, Kayseri'ye katı. Kısa bir süre sonrada Fahreddin Ali, ordusuyla birlikte Konya'ya yürümüş ve onun gelişini duyan Türkmenler (Karamanoğulları ve Eşrefoğulları) Konya'dan çekilmek zorunda kalmışlardı. Böylece yakalanan valide sultan ve iki torunu 1285 senesinde Argun Han'a gönderilmişler ve yapılan tahkikat neticesinde bu iki ocuğun, III. Gıyaseddin Keyhusrev'in çocukları olmadıklarına hükmedilmiş ve başları kesilerek cesetleri Türkmenlere gönderilmişti. Valide sultan ise affedilip kendisine ikt edilen Sivrihisar'a gnderildi⁴⁹. Bu sıralarda Germiyanlı Türkmenlerinin çıkardıkları isyanlardan dolayı Konya'ya gelen Geyhatu ve Moğol ordusu yine Selçuklu hazinesine ciddi bir mali külfet getirmişti. Artan Moğol vergileri ile Anadolu'daki İlhanlı şehzadelerinin ve askerlerinin sayısının artması hem Anadolu'daki halkın daha çok ezilmesine hem de Selçuklu maliyesinin düzelemeyecek boyuta gelmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı Fahreddin Ali ile Moğollar adına hareket eden Mciredin Emşah'ın araları açılmış, bu sebepten ötürü Argun Han ikisini de yanına çağırmıştı. Argun Han'ın yanına giden Fahreddin Ali, Anadolu'daki halkın ağır vergiler karşısında ezilmesinden üzüntü duyarken, Argun Han ona yeni vergiler yükleyerek Konya'ya gönderdi. Bu sıralarda yaşlı olan ve devlete kırk yıldan fazla hizmet eden Shib Fahreddin Ali hem bu yolculuğa hem de Argun Han'ın yüklemiş olduğu yeni vergilerin ağırlığına dayanamayarak 1288 yılında Akşehir'in Nadir köyünde vefat etti⁵⁰. Selçuklu bürokrasisinin son büyük temsilcisi de böylece ölmüş oldu. Onun ölümünden sonra vezirlik makamını daha çok vergi toplama sözü ile elde eden İlhanlı merasından olan Fahreddin Kazvini, ağır vergilerle halkın belini bkmřtr⁵¹. Yukarıda da belirttiğimiz gibi

⁴⁹ *Anonim Seluknme*, s.53-55; Aksarayi, Geyhatu'nun Anadolu'dan ayrılmasını fırsat bilen Türkmenlerin isyan ettiğini belirtirken, Nejat Kaymaz ve Osman Turan'da bu isyanların neticesinde Geyhatu'nun Anadolu'da büyük katliamlar yaptığını ve son derece sert davrandığını belirtmektedir. Bk.; Aksarayi, *a.g.e.*, s.137; Kaymaz, *a.g.e.*, s.178-179; O. Turan, *a.g.e.*, s.620-621.

⁵⁰ *Anonim Seluknme*, s.56; Aksarayi, *a.g.e.*, 118-119; Erdoğan Merçil, "Shib Ata", *DİA.*, C.35, İstanbul 2008, s.515-516; Odabaşı, *Shib Ata*, s.71.

⁵¹ O. Turan, *a.g.e.*, s.408-410.

Pervâne Muîneddin'in Memlûklerle olan ilişkileri neticesinde, 1277 yılında ölümüyle birlikte artık Selçuklulara güvenleri kalmayan İlhanlılar, gölge sultanlar ve birkaç devlet adamını yerlerinde bırakmak suretiyle idareyi ellerine almışlardır. Bu sayede Anadolu'da kendilerine karşı Türkmenlerin oluşturabilecekleri isyan hareketlerinin önüne geçmeyi amaçlamışlardır. Ayrıca Memlûklere karşı yapılacak bir sefer durumunda da Anadolu'da ortaya çıkacak muhtemel bir sorunla uğraşmak istemeyen İlhanlılar, Selçuklularla Memlûklerin yeni bir ittifak içine girmelerini önlemek için Anadolu'daki Selçuklu idaresini, yönetim fonksiyonlarını kaybetmiş bir şekilde yerinde bırakmışlardır.

Anadolu'daki mali işlerin başına atanan Fahreddin Kazvinî, hakkındaki şikâyetlerden dolayı hanın emriyle Anadolu'dan ayrılınca yerine Yavlak Arslan oğlu Nâsireddin geldi. Onun karakteri ve uygulamaları neticesinde halk bir müddet nefes alabilmiş ve rahata ermişti. Hatta Geyhatu nezdinde bile son derece itibar ve saygı gören Nâsireddin, yapılan en küçük haksızlığı Geyhatu'ya bildiriyor ve cezalandırıyordu. Vergileri toplarken selefleri olan İlhanlı ümerası gibi keyfi hareketlerde bulunmuyor, bölgenin önde gelenleri ve büyükleriyle istişareler ederek vergileri topluyordu. Nâsireddin'in bu adil ve yerinde uygulamaları Anadolu halkında bir müddet huzur ve güven ortamı oluşturmuştur⁵². Fakat 1291 yılında Argun Han'ın ölümüyle merkeze çağırılan Geyhatu, Aladağ'da⁵³ tahta çıkartılarak İlhanlı hanı oldu⁵⁴. Geyhatu'nun Anadolu'dan ayrılışı, idaresi bozulan Selçuklu Türkiye'sinde boşluk yarattı. Oluşan boşluktan istifade eden Karamanoğulları ve diğer Türkmen grupları yeniden isyan hareketlerine giriştiler. 1292 yılında Karamanoğulları, Eşrefoğulları, Germiyanoğulları ve diğer Türkmenlerin çıkardıkları isyanlara, Çobanoğlu Muzaffereddin Yavlak Arslan'ın yanına gelen II. İzzeddin Keykâvus'un oğullarından Melik Kılıç Arslan'da Moğollara karşı harekete geçti⁵⁵. Geyhatu, bu yeni Selçuklu şehzadesinin isyanını

⁵² *Anonim Selçuknâme*, s.60; O. Turan, *a.g.e.*, s.619; Sümer, *a.g.e.*, s.56.

⁵³ Van ili hudutlarında bulunan, İran sınırına yakın bir yer.

⁵⁴ Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK, Ankara 2022, s.177.

⁵⁵ Aksarayî, *a.g.e.*, s.137; O. Turan, *a.g.e.*, s.626. Anonim Selçuknâme ise bu melikin Rükneddin Keyumers olduğunu ve daha sonra II. Gıyaseddin Mesud ile kucaklaşarak Kayseri'ye gittiğini belirtmektedir. Bk.; *Anonim Selçuknâme*, s.67.

bastırmak için isyancı Şehzadenin aŐabeyi II. Gıyaseddin Mesud'u, Mucireddin EmiřŐah ve MoŐol komutanlarıyla birlikte g6nderdi. Yapılan savaşta II. Gıyaseddin Mesud, kardeşi Melik KılıÇ Arslan'a esir d6Őmesine raŐmen son anda MoŐol komutanlarından olan Giray'ın, T6rkmenlere ani bir baskın vermesi sonucunda galip olan Yavlak Arslan ve Melik KılıÇ Arslan idaresindeki T6rkmenler maŐlup olmuŐlar ve birĐoŐu 6ld6r6lm6Őlerdi⁵⁶. Fakat II. Gıyaseddin Mesud ve MoŐol komutanlarının da zayıatlarının Đok fazla olması, bu savaşta net bir maŐlup ve galip dengesi saŐlamamakla birlikte sadece yeni bir tehdit oluŐturabilecek T6rkmenlerin mukavemetinin kırılması ve Yavlak Arslan'ın 6l6m6yle yetinmiŐlerdir⁵⁷. 6te taraftan Faruk S6mer, KaramanoŐulları ve EŐrefoŐullarının baŐını ĐektiŐi T6rkmenlerin, Konya'yı tahrip etmeleri ve bunun sonucunda II. Gıyaseddin Mesud'un, Geyhatu Han'a durumu anlatan bir mektup yazarak Anadolu'ya ĐaŐırdıŐını ve MoŐolların sayesinde T6rkmenlerin memleketi tamamen ele geğiremediklerini ifade etmektedir⁵⁸. Anadolu'ya gelen Geyhatu Han ise b6y6k katliamlar yaparak T6rkmenlerin bu mukavemetini ve isyan faaliyetlerini kırmıŐtır⁵⁹.

6zellikle II. Gıyaseddin Mesud'un Anadolu'daki etkisini hissettirememesi g6n geĐtikĐe Anadolu'da bulunan MoŐol Şehzade ve komutanlarının, SelĐuklu topraklarını bir nevi iktidara giden yoldaki talim merkezine d6n6Őt6rm6Ő ve SelĐuklu sultanı Anadolu'daki MoŐol yetkililerinin arasında kalmaktan siyaset g6demez hale gelmiştir. Bundan dolayı Anadolu'da yıllarca s6ren MoŐol iŐgali, SelĐuklu maliyesini Đ6kerttiŐi gibi MoŐollarında sonu gelmez istekleri ve oluşan israf d6zeni İlhanlı maliyesini de olumsuz etkilemekteydi. Bu d6nemde İlhanlılarda iktidar m6cadeleleri baŐlamıŐtı. Geyhatu Han'ın safahata d6Ők6n l6Ő6 ve yumuŐak mizacı, Őehzadelerin ona karşı ayaklanmasına neden oldu. Artan mali sıkıntılar hem halkı hem de hanedan 6yelerini huzursuz etmiş, Geyhatu'nun ilgisizliŐi krizi derinleŐtirmiŐtir. Bu durumdan yararlanan Baydu, 1295'te Geyhatu'yu tahttan indirip 6ld6rerek "Han" oldu⁶⁰. Ancak İslam karŐıtı politikaları nedeniyle, M6sl6man olan Mahmud Gazan, Horasan'dan gelip

⁵⁶ Aksarayı, *a.g.e.*, s.140-142.

⁵⁷ O. Turan, *a.g.e.*, s.626-627.

⁵⁸ S6mer, *a.g.e.*, s.56-57.

⁵⁹ Aksarayı, *a.g.e.*, s.137; Kaymaz, *a.g.e.*, s.178-179; O. Turan, *a.g.e.*, s.620-621.

⁶⁰ Yuvalı, *a.g.e.*, s.251-252.

tahtı ele geçirdi ve Baydu'yu öldürdü⁶¹. Gazan Han, reformlarla⁶² devleti yeniden düzenlemeye çalıştıysa da sert yönetimi yeni isyanlara yol açtı. Otoriter bir hükümdar olmasına rağmen Anadolu'daki asayiş ve düzeni ne Anadolu'daki Selçuklu sultanı II. Gıyaseddin Mesud vasıtasıyla ne de mevcut Moğol komutanları vasıtasıyla bir türlü sağlayamamıştı. 1296 yılında Anadolu Genel Valiliğine atadığı Togaçar Noyan'ın, Tokat'ta halka baskı ve gaspta bulunduğunu öğrenince arkasından onu öldürmeleri için Baltu ve Samagar'ın oğlu Arap Noyan'ı gönderdi. Bu seferde Togaçar'ı öldüren Baltu, bir müddet sonra isyan faaliyetlerine girişti. Gazan Han, Baltu'yu ve II. Gıyaseddin Mesud'u çağırmasına rağmen, Baltu bu emre uymamış ve II. Gıyaseddin Mesud'un da gitmesini engellemişti. Baltu'nun isyanını öğrenen Gazan Han, Kutluğşah idaresindeki üç tümen askeri Arap Noyan, Sülemiş ve Abışga ile Anadolu'ya Baltu'nun üzerine gönderdi. Kırşehir'in Malya Ovası'nda yapılan savaşta Baltu kaçsa da bir müddet sonra yakalanarak 1296 yılında Gazan Han'a gönderilerek Tebriz'de idam edildi. Bu sırada Baltu tarafından alıkonulan II. Gıyaseddin Mesud'da, Kutluğşah tarafından Gazan Han'a gönderilmişti. II. Gıyaseddin Mesud her ne kadar durumu izah etse de otoriteye çok önem veren Gazan Han, Selçuklu sultanını 1296 yılı sonlarında tahttan indirerek Hemedân'a sürgün etti⁶³. Böylece 1298'de Feramürz b. Keykâvus'un oğlu Alâeddin Keykubad'ın sultan oluşuna kadar Selçuklu tahtı iki yıl boş kalmıştır. II. Gıyaseddin Mesud'un hâl edilmesiyle birlikte Anadolu dört mali bölgeye ayrılmış, ilave vergiler getirilmiş ve Selçuklu Türkiye'sinin mali idaresi için vezirliğe Cemâleddin Mehmed, saltanat naipliğine Kemâleddin Tiflisî, pervâneliğe Muîneddin Mehmed Bey ve maliyeye de Şerefeddin Osman getirilmişlerdi⁶⁴. Anadolu'daki Moğol askerlerinin idaresi ise Sülemiş Noyan ile birlikte Boçkar, Bayıncar ve Körtimur noyanlara tevdi edildi⁶⁵. Anadolu'yu dört idari bölgeye ayıran bu

⁶¹ Anonim *Selçuknâme*, s.68; Mükrimin Halil Yinanç, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.II., Yay. Haz. Refet Yinanç, TTK, Ankara 2020, s.345-346.

⁶² Gazan Han'ın reformları hakkında bk.; Osman G. Özgüdenli, *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yay., İstanbul 2009.

⁶³ Reşidüddin, *a.g.e.*, s.274; Münecimbaşı, C.II., s.115; Yinanç, C.II., s.346-348, 353; O. Turan, *a.g.e.*, s.633.

⁶⁴ Aksarayî, *a.g.e.*, s.190; Münecimbaşı, C.II., s.116; Refik Turan, *Türkiye Selçuklularında Hükümet (Vezîr ve Divân)*, TTK, Ankara 2020, s.31.

⁶⁵ Aksarayî, *a.g.e.*, s.193; O. Turan, *a.g.e.*, s.635.

dört emîrin kendi bölgelerinde halka karşı zulme varan uygulamaları, gaspları, ahalinin malına mülküne çökmeleri ve yüklenen yeni vergiler halkın yaşadıkları bölgeleri terk etmeye başlamalarına sebep oldu.

3. Alâeddin Keykubad b. Feramürz b. Keykâvus (1298-1302)

Selçuklu tahtının iki yıl boş kalmasına rağmen devletin adı ve hanedanının varlığı, tahtta bir sultanın olma gereksinimini doğurmaktaydı. Bundan dolayıdır ki Gazan Han, 1298 senesinde Alâeddin Keykubad b. Feramürz b. Keykâvus'u (IV. Alâeddin Keykubad⁶⁶) yeni Selçuklu sultanı olarak tayin etti⁶⁷. Yeni sultanın vezirliğine ise Tebriz'in imarında mali zarara uğrayan ve bu zararını Anadolu vergileriyle gidermeyi düşünen Ahmed Lâkûşî ve müstevfilîğe de Abdülaziz isminde biri atandı⁶⁸. IV. Alâeddin Keykubad'ın yeni emîrlerle Konya'ya gelmesiyle, Anadolu'yu dört mali bölgeye ayıran dört emîrin de görevleri ve yapmış oldukları mali taksimatta sona ermiş oldu. İlaveten maddi zararını karşılamak için Anadolu'ya vezir olarak gelen Lâkûşî, selefi olan Fahreddin Kazvinî'nin aksine divana ait olan emlakî satarak özelleştirmek suretiyle yeni bir mali politika benimsemişti. Lâkûşî'nin maddi kazanç elde etmek suretiyle uygulamış olduğu bu politika sayesinde Anadolu daha mamur kalmıştır⁶⁹. Ancak bu iktâların alınıp başkalarına verilmesi de kargaşaya sebep olmaktadır. Selçuklu Türkiye'sinin siyasi, iktisadi ve içtimai açıdan yıprandığı bu dönemde, İlhanlılar da siyasi ve iktisadi sorunlarla uğraşmakta ve kan kaybetmekteydi. Gazan Han, Memlûklere karşı kaybedilen savaşların intikamını almak için giriştiği sefer hazırlığına Anadolu'da bulunan İlhanlı şehzadesi Sülemiş'i de çağırmış fakat hanın, Bayıncar'ı Anadolu'ya göndermesine kızan Sülemiş, 1299 yılında isyan etmişti⁷⁰. Çıkan bu isyan, zorlukla bastırılmasına rağmen İlhanlılarda da ciddi

⁶⁶ Çağdaş müellif ve çalışmalarda III. Alâeddin Keykubad olarak geçen Alâeddin Keykubad b. Feramürz b. Keykâvus'un, Alâeddin Siyavuş'un meşru sultanlığı neticesinde III. Alâeddin Siyavuş olmasından dolayı, IV. Alâeddin Keykubad olarak adlandırılması daha doğrudur.

⁶⁷ Anonim *Selçuknâme*, s.69; Abdülkadir Yuvalı, "Gazân Han", *DİA.*, C.13, İstanbul 1996, s.429-431.

⁶⁸ O. Turan, *a.g.e.*, s.637; Melek Göksu Erdeğer, *III. Alaeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sonu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2020, s.140.

⁶⁹ Hamdullah Müstevfî'yi Kazvinî, *Târih-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2018, s.383; O. Turan, *a.g.e.*, s.637-638.

⁷⁰ Aksarayî, *a.g.e.*, s.193-195; O. Turan, *a.g.e.*, s.639.

sorunlara sebebiyet vermiştir. İlhanlı şehzadelerinin Anadolu'da çıkardıkları bu isyanların faturalarını halk ödemek mecburiyetinde kalmıştı. Bunun yanında Sülemiş'in isyanına katılmayan ve desteklemeyen IV. Alâeddin Keykubad, Gazan Han'a giderek tâbiyetini arz etmişti⁷¹. Selçuklu sultanının bu davranışından çok memnun olan Gazan Han, onu yanında uzun bir müddet misafir ettikten sonra şehzade Hülâgu'nun kızı ile evlendirdi. Daha sonra ise bütün Anadolu memalikinin hâkimiyetini IV. Alâeddin Keykubad'a veren Gazan Han, Mücireddin Emîrşah'ı da hem kendisine hem de sultana naip kılarak eski makamına tevdi ettikten sonra dörtlü maliyecî emîri de eski vazifelerine atadı. Haliyle bu dörtlü çete yeniden Anadolu'daki halka zulmetme imkânı bulmuştu.

Bu sırada IV. Alâeddin Keykubad, ülkeye gösterişli bir şekilde dönerken yanında Sâhib Alâeddin Sâvî, Müstevfî Nâsireddin Muhammed, Müşrif Seyyid Şerefeddin Hamza Alevî ve Atabeg Kadı Necmeddin Karahisarî bulunmaktaydı⁷². Anlaşıldığı üzere Selçuklu bürokrasisi yeniden değişmek suretiyle tabir-î caizse dikiş tutmaz bir hâl almıştır. Tüm bunlar yaşanırken Mücireddin Emîrşah'ta, dörtlü çetenin yaratmış olduğu asayişsizliği gidermeye çalışmaktaydı. Emîrşah'ın çöken Selçuklu maliyesini toplama çabalarının aksine bu seferde IV. Alâeddin Keykubad, yanındaki Kadı Necmeddin Karahisarî ve Müşrif Şerefeddin Hamza Alevî'nin, sultanın aklını çelmesiyle kendi halkını gasp etmeye girişti. Yıllardır Moğolların Anadolu'da yaptıkları soygun ve talana bu sefer sultanın kendisi de bulaşmıştı. Öyle ki Harput'ta, Malatya'da, Divriği'de, Sivas'ta ve Tokat'ta halktan haraç alıp, gasp eden IV. Alâeddin Keykubad'ın bu fiiliyetlerinden rahatsız olan halk, yerini yurdunu terk etmeye başladı⁷³. Sultanın, halkının malına tasallut etmesi üzerine bu akıl almaz ve gayr-î ahlaki davranışlarından rahatsız olan Mücireddin Emîrşah ve Sâhib Alâeddin Sâvî, Anadolu'daki Moğol kumandanı Abışga Noyan'a sultanı şikâyet ettiler. Bu durumu öğrenen Gazan Han, IV. Alâeddin Keykubad'ın Abışga Noyan'dan izinsiz hiçbir iş görmemesini ve onun yanında bulunmasını emretti. Han'dan gelen yarlığ üzerine Abışga, IV. Alâeddin Keykubad'ı Yabanlu'da (Kayseri) bulunan

⁷¹ Aksarayî, *a.g.e.*, s.226.

⁷² Aksarayî, *a.g.e.*, s.226-227; Müneccimbaşı, C.II., s.118; O. Turan, *a.g.e.*, s.640.

⁷³ Aksarayî, *a.g.e.*, s.227-230; Erdeğer, *a.g.t.*, s.176-180.

karargâhına getirtti. Abışga, sultanın yanında bulunan ve aklını çelen Şerefeddin Hamza Alevî ve Nâsireddin Muhammed'i ise adaletin tesisi için öldürdü⁷⁴. İş o raddeye gelmişti ki yaşanan adaletsizlikleri giderme mercii, yıllardır Anadolu'da zulüm yapan Moğollar tarafından tesis edilmeye çalışılmakta ve halkının sıkıntılarını gidermesi beklenen sultan ise halkına karşı bir şaki (eşkiya) gibi davranır olmuştu.

Abışga'nın yanında kontrol ve gözetim altında tutulan IV. Alâeddin Keykubad, yanındaki bazı kişilerin telkini neticesinde hazinelerini de bırakıp Ürgüp'e kaçtı. Uğradığı takibatta Ürgüp'teki saklandığı mağarada yanındaki birkaç kölesi ve Kadı Meceddin Atabeg ile yakalanan IV. Alâeddin Keykubad, Gazan Han'a gönderildi. Kadı Meceddin ve diğerleri öldürülürken, IV. Alâeddin Keykubad yapılan yargılamada idam cezası almasına rağmen eşi olan şehzade Hülâgu'nun kızı sayesinde ölümden kurtularak, 1302 yılında İşfahan'a gönderildi. Ancak burada çok geçmeden yanındaki adamlardan biri tarafından öldürüldü ve Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Sultan Tuğrul'un yanına defnedildi⁷⁵. IV. Alâeddin Keykubad, hakkında verilen idam cezasından kurtulmuş gibi gözükse de aslında onun ölümünde Gazan Han ya da İlhanlı bürokrasisinin etkisinin olduğunu ve artık bu olayla birlikte Selçuklu saltanatının bir isimden ibaret hale geldiğini söyleyebiliriz. Öyle ki Selçuklu Türkiye'sindeki halkın hakkını ve adaleti, İlhanlı bürokrasisi ve kumandanları tesis etmeye çalışmaktaydılar. Haliyle de bu yaşananlar Âl-i Selçuk'un içtimai hayatta halk nezdinde de itibarını sarsmakta ve önemini yitirmekteydi.

4. Sultan II. Gıyaseddin Mesud (1302-1310 İkinci Saltanat Dönemi) – Sultan V. Alâeddin Kılıç Arslan (1310-1318)

IV. Alâeddin Keykubad'ın 1302 yılında saltanattan el çektilmesiyle birlikte o sırada Hemedân'da bulunan amcası II. Gıyaseddin Mesud yeniden Selçuklu sultanı olmuş ve Konya'ya gelmiřti⁷⁶. Nitekim bu dönem Anadolu'nun tarihindeki gelişmelerde belirleyici etken artık Selçuklu sultanları değil, doğrudan Anadolu'ya atanan İlhanlı ümerası ve komutanları

⁷⁴ Aksarayî, *a.g.e.*, s.231-235; Müneccimbaşı, C.II., s.118-119; Faruk Sümer, "Keykubad III", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s. 359-361; Erdeğer, *a.g.t.*, s.180-182.

⁷⁵ Aksarayî, *a.g.e.*, s.235-237; Müneccimbaşı, C.II., s.119-120; O. Turan, *a.g.e.*, s.648-649; Sümer, *a.g.e.*, s.359-361; Erdeğer, *a.g.t.*, s.183-185.

⁷⁶ Aksarayî, *a.g.e.*, s.238; Müneccimbaşı, C.II., s.120; Kesik, "Mesud II", s.342-344.

olmuştur⁷⁷. II. Gıyaseddin Mesud'un bu ikinci saltanat dönemi son derece sessiz ve silik geçmiş, döneme ait kaynaklarda adı Cahî oğlu isyanı⁷⁸ dışında başka bir yerde ve olayda anılmamıştır. Anadolu'ya geldiğinde eski ümeralar ile devam etmiş fakat 1304 yılında Gazan Han'ın ölmesiyle İlhanlı tahtına geçen Muhammed Olcaytu Han, Anadolu'da yaşanan kargaşayı düzeltmesi için dayısı İrencin'i Anadolu'daki Moğol kuvvetlerinin kumandanlığına, Alâeddin Sâvî'yi de tekrar vezir olarak Abışga ile birlikte Anadolu'ya göndererek⁷⁹, etkisini ve önemini yitirmiş Selçuklu bürokrasisi yeniden değişmiş oldu. İdaredeki varlığı ve yokluğu belli olmayan II. Gıyaseddin Mesud'un ikinci saltanatı o kadar sönük, sessiz ve siliktir ki ölümü dahi Aksarayî ve Kadı Ahmed dışında döneme ait yerli kaynaklarda bile doğru düzgün yer bulmamıştır⁸⁰. II. Gıyaseddin Mesud'un saltanatının bu döneminin bu kadar sönük geçmesinin nedeni; kuvvetle muhtemel Hemedân'daki sürgün hayatı sürecinde yaşamış olduğu buhran ve depresyon durumunun, ikinci saltanat dönemine bu şekilde aksetmesinden dolayı olduğunu söyleyebiliriz. Zaten ömrünün son zamanlarında tamamen felçli olması⁸¹ ve bir nevi inzivaya çekilmiş bir izlenim vermesi, onun hiçbir olayda tavır almaması, adının da döneme ait kaynaklarda geçmemesine sebebiyet verdiğini belirtebiliriz. Vefat tarihi kaynaklarda net bir şekilde geçmeyen II. Gıyaseddin Mesud'un ölüm tarihini veren yerli ve çağdaşı olan Kadı Ahmed'de, II. Gıyaseddin Mesud'un ölüm tarihini tereddütlü olarak hicri 708 (1308) yılını vermesi ve defin yerini de yanlış nakletmesinden dolayı⁸² Kadı Ahmed'in bu naklini doğru kabul etmek pek mümkün gözükmemektedir.

⁷⁷ Mustafa Akkuş, *Moğollarda Din ve Siyaset İlhanlı Hanlarının Dini Kişiliği ve Uygulamaları*, Çizgi Kitabevi, Konya 2020, s.222.

⁷⁸ 703 (1303) senesinde Cahî oğlu adında bir kişinin Aksaray ve Niğde arasında bulunan Develühisar Kalesini işgal etmesi ve vergilere el koyması olayıdır. Çıkan isyanı bastırmak için Abışga Noyan, II. Gıyaseddin Mesud, Sâhib Alâeddin ve bazı emîrler burayı kuşatmışlarsa da ortaya çıkan sorunlardan dolayı sonuç elde edilememiştir. Bk.; Aksarayî, *a.g.e.*, s.238-239.

⁷⁹ Aksarayî, *a.g.e.*, s.238; Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Ali b. Muhammed el-Kâşânî, *Târîh-i Olcaytu*, çev. Derya Örs, TTK, Ankara 2025, s.38; O. Turan, *a.g.e.*, s.649.

⁸⁰ Aksarayî, *a.g.e.*, s.243-244; Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü'ş-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, C.I., Trc. Ali Ertuğrul, TTK, Ankara 2015, s.449.

⁸¹ Aksarayî, *a.g.e.*, s.243; Müneccimbaşı, C.II., s.121.

⁸² Kadı Ahmed, C.I., s.449.

Çünkü o tarihte on yedi yaşında olduğunu belirten Kadı Ahmed, II. Gıyaseddin Mesud'un, defin yerini dahi net şekilde ifade edemeyerek zannı üzerinden bir tahminde bulunup, kız kardeşinin yanına Simre'ye gömüldüğünü söylemektedir⁸³. Fakat II. Gıyaseddin Mesud'un naaşının Konya'daki "sultanlar türbesinde" olması⁸⁴ Kadı Ahmed'in naklinin, çağdaşı olmasına rağmen pek muteber olmadığını, bu hususta vermiş olduğu bilgileri tartışmalı ve şüpheli hale getirmektedir. Yine bu bağlamda İbnü'l-Verdî'de, II. Gıyaseddin Mesud'un ölüm tarihini 708 (1308-1309) yılı olarak nakletmektedir⁸⁵. İbnü'l-Verdî'nin bu nakli Kadı Ahmed'den alması muhtemel olduğu gibi bu tarihin Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un bir nevi yaşamsal fonksiyonlarını yitirip, tamamen yatağa bağımlı olmasına sebep olan felç geçirdiği tarih olması muhtemeldir. Burada da sultanın felç geçirilmesine sebep olan durumun ise Moğolların ardı arkası kesilmeyen talepleri, yaşamış olduğu maddi sıkıntıların ve Hemedân'daki sürgün hayatının, sultanın halet-î ruhiyesinde buhran ve çöküntüye sebep olduğunu ve bu durumdan dolayı felç geçirip, tabir-î caizse nefes alan bir ölü haline geldiğini ifade edebiliriz. Nitekim Tarihî Takvimler'de hicri 710 (1310) yılında Selçuklu tahtına III. Gıyaseddin Keyhusrev'in oğlu V. Alâeddin Kılıç

⁸³ Kadı Ahmed, C.I., s.448-449.

⁸⁴ Konya Hanedan Türbesinde yapılan çalışmalar neticesinde, türbede 12 sultan 1 hanedan büyüğü (I. Süleyman Şah) olmak üzere toplam 13 sultan naaşı ve yine hanedan mensubu başka kişilere ait naaşlar çıkmıştır. Bu minvalde bizim kanaatimize göre Türkiye Selçuklularında mevcut 19 sultan bulunmaktadır. Bunlardan 4 tanesi Konya dışında (I. İzzeddin Keykâvus-Sivas, II. İzzeddin Keykâvus-Kırım, II. Alâeddin Keykubad-Erzurum, IV. Alâeddin Keykubad Hemedân), 1 tanesine ait cenaze ne yazık ki mevcut değil (III. Alâeddin Siyavuş), geriye kalan V. Alâeddin Kılıç Arslan'ın naaşı ise, kanaatimizce sultanlar türbesinde tespit edilen hanedan üyelerinden birisinin V. Kılıç Arslan'a ait olduğunu ifade edebiliriz. Bu konu hakkında bk.; Abdüssettar Yarar, "Türkiye Selçukluları Konya Hanedan Türbesindeki Naaşların Tanzimi Projesi (Tasnif, Techiz, Tekfin, Tedfini ile Adli Bilimler, Osteoarkeolojik İnceleme, Yeniden Yüzlendirme, 3D, Uygulamalı Heykeltraşlık, Sergileme) 2017-2023", *Türkiye Selçukluları Konya Hanedan Türbesindeki Naaşların Tanzimi Projesi Tasnif, Techiz, Tekfin, Tedfin, Adli Bilimler, Osteoarkeolojik İnceleme, Yeniden Yüzlendirme, 3D, Uygulamalı Heykeltraşlık, Sergileme 2017-2023*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2023, s.284-307.

⁸⁵ İbnü'l-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, Trc. Mustafa Alican, Kronik Yay., İstanbul 2019, s.120.

Arslan'ın geçtiği bilgisinin olması⁸⁶, tahtta bir değişikliğin olduğunu ve mevcut sultanın ölümü üstüne bir cülus yaşandığını kanıtlamaktadır. II. Gıyaseddin Mesud, 1308 (708) yılında ölmüş olsa, taht iki yıl boş kalamayacak kadar etkisiz ve yeri doldurulabilecek konumdadır. Bundan dolayı yerine hemen yeni bir hanedan üyesinin sultan olarak tahta çıkması gerekmektedir. Zaten Tarihî Takvimler'in nakline göre de II. Gıyaseddin Mesud, 1310 (710) yılında vefat etmiş gözükmektedir⁸⁷. Fakat sönük geçen saltanatı ve son zamanlarında felçli olmasından dolayı hiçbir olayda tavır alamaması, onun ölümünün bile kaynaklarda yer bulmasını engellemiştir. İbnü'l-Verdî ise bazı rivayetlere dayandırarak naklettiği Sultan II. Gıyaseddin Mesud'un Moğolların ardı arkası kesilmeyen istekleri ve son zamanındaki yoksul durumundan kaynaklı edindiği borçlardan dolayı kendini zehirlediğini de belirtmektedir⁸⁸. Fakat bu durum hem İslamî açıdan hem de II. Gıyaseddin Mesud'un ömrünün son yıllarını felçli geçirmesinden kaynaklı mümkün gözükmemekte olup bir tevatür olarak değerlendirilmelidir. Ayrıca Aksarayî, II. Gıyaseddin Mesud'un konuşma, tat alma, kaslarını oynatma ve duyma gibi fonksiyonlarını da kaybettiğini belirtmektedir⁸⁹. Haliyle Tarihî Takvimler'de ölümü dahi zikredilmeden 1310 senesinde Selçuklu tahtında yaşanan değişiklik bahsedilmek suretiyle geçirilmiştir. Yine Hristiyan bir Arap tarihçi olan Ebi'l-Fedâil'de 1307 senesinde II. Gıyaseddin Mesud'un tahtta bulunduğunu ve bir isimden ibaret olup 1310 yılında Olcaytu Han'ın Anadolu'ya hâkim olduğunu⁹⁰ söyleyerek bu tarihi belirtmesi, II. Gıyaseddin Mesud'un ölümü üzerine belirtilmiş bir tarih olması da muhtemel gözükmektedir. Yine Ebi'l-Fedâil'in bu nakli, Tarihî Takvimler'in naklettiği yaşanan taht değişikliğiyle de örtüşmektedir. Farklı olarak Mîrhând ise II. Gıyaseddin Mesud'un 1298 tarihinde öldüğünü ve yerine geçen IV. Alâeddin

⁸⁶ *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Yay. Osman Turan, TTK, Ankara 2007, s.79.

⁸⁷ Osman Turan'da, Sultan II. Mesud'un vefat tarihinin 1310 yılı olduğunu ileri sürmektedir. Bk.; O. Turan, *a.g.e.*, s.700.

⁸⁸ İbnü'l-Verdî, *a.g.e.*, s.120. Ayrıca bk.; Sümer, *a.g.e.*, s.68.

⁸⁹ Aksarayî, *a.g.e.*, s.243.

⁹⁰ Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *Kitâbu Nehci's-Sedîd (Histoire des Sultans Mamlouks)*, Fr. Trc. E. Blochet, Patrologia Orientalis, Paris 1919-1920, s.634, 682; O. Turan, *a.g.e.*, s.659; Ali Öngül, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2016, s.250.

Keykubad'ın ölümüyle Selçuklu hâkimiyetinin son bulunduğunu nakletmektedir⁹¹. Mîrhând'ın bu nakli, dönemin çağdaşı olan kaynakların aktardıklarıyla uyuşmamakta olup çokta dikkate değer değildir⁹². Fakat Mîrhând'a benzer bir ifadede bulunan Kazvinî, II. Gıyaseddin Mesud'un 1297 yılında öldüğünü, IV. Alâeddin Keykubad'dan sonra III. Mesud diye birinin tahta çıktığını ifade etmektedir⁹³. III. Mesud diye bahsedilen kişinin aslında II. Gıyaseddin Mesud'un ikinci saltanat dönemi olup başka bir Mesud değildir. Kazvinî ile bazı müelliflerin, olaylara ve şahıslara hâkim olamamalarından kaynaklı, isim benzerliğinden dolayı yapmış oldukları isim ve sıralama hatasıdır. Nitekim Zerrin Öden, bir çalışmasında III. Mesud iddiasını ortaya atarak bu konunun tartışılmasını sağlamıştır⁹⁴. Öden'in dayandığı kaynaklarca ortaya koyduğu III. Mesud, var olup olmadığı bilinmemekle birlikte var olsa dahi sultan olma şartlarını yerine getirmediği aşikârdır. Dönemin çağdaşı olan Kadı Ahmed'de dahi böyle bir ihtimal bulunmamakta olup Türkiye Selçuklularına ait olan eserinin son bölümü "*Mesud-u Ahir'in İkinci Defa Tahta Cülusu*" başlığı altında değerlendirerek⁹⁵, bu bilginin söylenti olduğunu ortaya koymaktadır. Yine Öden, Osmanlı kaynağı olan Neşrî'ye dayandırdığı bilgilerle III. Mesud'un varlığını belirtirken⁹⁶, başka bir Osmanlı dönemi kaynağı olan Müneccimbaşı'nın, II. Gıyaseddin Mesud kaydını görmezden gelmektedir. Müneccimbaşı'nın nakline göre de II. Gıyaseddin Mesud, ikinci kez tahta çıkmış ve son dönemini felçli geçirdiği için onun bu dönemi son derece siliktir⁹⁷. III. Mesud'un varlığına dair başka bir iddia ise İbrahim Artuk'un 1300-1301 yıllarına tarihlenen ve Uluborlu'da basılan

⁹¹ Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ (Tabaka-i Selçûkiyye)*, Trc. Erkan Göksu, TTK, Ankara 2018, s.273.

⁹² Mîrhând'ın eserinde Türkiye Selçukluları ile ilgili vermiş olduğu bilgiler genel itibarı ile hatalı ve eksik olduğu için çok dikkatli yaklaşmak gerekmektedir. Nitekim Mîrhând, hem Selçuklu sultanlarının kronolojisinde hem de sultanların saltanat tarihlerinde ciddi ve bariz yanlış ifadeler nakletmektedir. Bk.; Mîrhând, *a.g.e.*, s.268-273.

⁹³ Kazvinî, *a.g.e.*, s.384, nr.290.

⁹⁴ Zerrin Günel Öden, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Bellekten*, C.61, S.231, TTK, Ankara 1997, s.287-300.

⁹⁵ Kadı Ahmed, C.I., s.448.

⁹⁶ Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşrî Tarihi*, C.I., Yay. F. R. Unat-M. A. Köymen, TTK, Ankara 1987, s.49-53; Öden, *a.g.t.*, s.298.

⁹⁷ Müneccimbaşı, C.II., s.120-121.

paranın üstünde III. Gıyaseddin Mesud yazdığıdır⁹⁸. Nitekim bu dönemde siyasi otorite boşluğunun meydana getirdiği başıbozukluk neticesinde, Yazıcızâde Ali'nin de belirttiği üzere herkes kendini "beg (bey)" ilan ettiği⁹⁹ için farklı yerlerde farklı isimlerle paraların basılmış olması, bu ismi geçen kişileri meşru idareci yapmaz. Kaldı ki Türk-İslam geleneğinde tek hükümdarlık alâmeti de para bastırmak değildir. Ayrıca bu dönem Selçuklu sultanları müstakil birer sultan olmayıp, bir vali gibi İlhanlı hanının makam tevdi edip sultan tayin ettiği memurlar gibidir. Bundan dolayıdır ki II. Gıyaseddin Mesud'un ölüm tarihi ve V. Alâeddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkışı ile adı, dönemin kaynaklarına doğru düzgün yansımamıştır. Çünkü Anadolu'nun asıl idaresi Anadolu'daki Moğol kumandanlarında olduğundan ve bu kişilerin sönük ve silik geçen saltanat müddetlerinden dolayı bu isimler göz ardı edilmişlerdir. Sonraki dönem vakanüvisler ise bu dönemi iyi analiz edememişler ve isim benzerliğinden dolayı III. Mesud iddiasını ortaya atmışlardır. Nitekim Yazıcızâde eserinde, Eretna Bey'in Anadolu'nun tamamına hâkim olup, Selçukluların son bulduğundan ve Sinop'u Sultan Mesud'un kızlarından birinden aldığını söyleyerek¹⁰⁰, II. Gıyaseddin Mesud'u işaret etmektedir. Aksi halde III. Mesud diye bir kişi olsaydı bu XV. asırda kaleme alınan ve resmî Selçuklu kaynaklarına dayanan *Tevârih-i Âl-i Selçuk*'ta ve dönemin Türkiye Selçukluları ile ilgili diğer önemli eserlerde de yer alırdı. Hülasa bu mevzunun tüm sebebi durumun iyi analiz edilememesi ve isim benzerliğinden kaynaklıdır.

V. Alâeddin Kılıç Arslan'ın saltanatı ise II. Gıyaseddin Mesud'un saltanatından da daha sönük ve hükümsüz olup Konya'daki saray çevresi içinde kaldığını söyleyebiliriz. Bununla beraber devletin ve Selçuklu saltanatının bir şekilde siyasi varlığını koruduğunu ve V. Alâeddin Kılıç Arslan döneminde de bürokratik bir kadronun, Selçuklu sarayında mevcut olduğunu belirtebiliriz. Nitekim bu hususta Aksarayî, Timurtaş Noyan'ın Anadolu'ya geldiği sırada Ahmed Lâkûşî'nin vezir olduğundan ve kıdemli bir emîr olan Divan-ı Ârız Sinaneddin'i ona danışman yaptığını, daha sonra

⁹⁸ İbrahim Artuk-Cevriye Artuk, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslâmî Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971, s.384.

⁹⁹ Yazıcızâde Ali, *Tevârih-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târîhi)*, Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017, s.742.

¹⁰⁰ Yazıcızâde, *a.g.e.*, s.742.

da Timurtaş'ın Lâkûş'yi vezirlikten azlettiğine, akabinde de Hoca Celal'in vezirlik (danışman) beratı ve yarlığ ile Anadolu'ya geldiğine dair nakli¹⁰¹, devletin o yıla kadar siyasi varlığını devam ettirdiğini ve bir sultanın tahtta mevcut olduğunu göstermektedir. Yine bu minvalde Mükrimin Halil Yinaç ve Faruk Sümer'de, II. Gıyaseddin Mesud'un ölümünden sonra hanedandan bir şehzadenin tahta çıktığını ancak bu melikin sultanlığının memleket dahilinde ve Moğollar tarafından tanınmadığını söyleyerek, V. Alâeddin Kılıç Arslan'ın tahta çıkartıldığını fakat meşru sultan olmadığını, Türkiye Selçuklularına ait son sikkelerin II. Gıyaseddin Mesud'a ait olduğunu belirtmektedirler¹⁰². Ancak Aksaray'ın naklettiği gibi II. Gıyaseddin Mesud'un ölümünden sonra Lâkûş'nin vezir olması, ortada bir sultan olduğunu göstermektedir. Nitekim 1318 yılında Timurtaş'ın Konya'ya gelerek Selçuklu hanedanını dağıtması ve hanedan üyelerini öldürmesi, hanedanın varlığını ve devamını göstermekle birlikte Konya'da etkisizde olsa bir siyasi teşekkülün mevcudiyetini ispatlamaktadır. Bununla birlikte bağımsızlık yanlısı Türkmenlerin bu sultan etrafında birleşebilme durumundan dolayı yeni bir isyanın oluşma ihtimalinden kaynaklı Âl-i Selçuk üyelerinin katledilmek ve dağıtılmak suretiyle siyasi varlığına son verildiğini göstermektedir. Âl-i Selçuk'un sükûtu hakkında Münecimbaş'da hanedanın Timurtaş tarafından katledildiğini, bu kıtalden kurtulan bazı hanedan üyelerinin dağlara kaçığından ve uc beylerine sığındığından bahsetmekle beraber bir zaman sonra Karamanoğullarının kendilerine sığınan hanedan üyelerinin kızlarıyla evlendiklerini ve erkeklerinin işlerine yaramayacaklarını düşünerek Âl-i Selçuk'a gadrettiklerini yazmaktadır¹⁰³. Haliyle Münecimbaş'ın naklettiği, Timurtaş'ın yaptığı katliam 1318 yılına tekabül etmektedir. Hamdullah Kazvinî'de 1335 yılında kaleme aldığı eseri Târih-i Güzide'de artık Selçuklu hanedanının kalmadığını fakat bazı hanedan mensuplarının sahillerde ve uc beyliklerinde yaşadıklarını ifade ederek¹⁰⁴, bazı meliklerin siyaseten hayatta olduklarına işaret etmektedir. Anonim Selçuknâme'nin de IV. Kılıç Arslan'ın, Süleyman şah adındaki oğlundan olan torunu Alâeddin'e (Alâeddin b. Süleyman şah b. Kılıç Arslan b. Keyhusrev b. Keykubad) ithafen yazılması, Selçuklu hanedanının XIV. asrın sonlarında da

¹⁰¹ Aksarayî, *a.g.e.*, s.252-253.

¹⁰² Yinaç, C.II., s.355; Faruk Sümer, "Anadolu Selçukluları", *DİA.*, C.36, İstanbul 2009, s.380-384.

¹⁰³ Münecimbaş, C.II., s.121.

¹⁰⁴ Kazvinî, *a.g.e.*, s.384.

var olduğunu ve genel olmasa da bazı kesim ve halk tarafından itibar gördüğünü göstermektedir¹⁰⁵. V. Alâeddin Kılıç Arslan'ın isimden ibaret olan saltanatı, 1318 yılında son bulmuş ve Timurtaş tarafından katledilen Âl-i Selçuk üyelerinden birinin de son Selçuklu sultanı V. Alâeddin Kılıç Arslan olduğunu belirtebiliriz. Kuvvetle muhtemel Lâkûşî'nin vezirlikten azledilme sebeplerinden birisi de vezirlik edilecek bir devletin ve sultanın kalmayışından dolayı olmalıdır. Böylece yaşanan bu trajik katliamla birlikte üç asırlık Selçuklu hanedanı siyasi tarih sahnesinden çekilmiş ve 243 yıllık Türkiye Selçuklu Devleti, 1318 yılında siyasi ve idari tüm fonksiyonlarını yitirmek suretiyle son bulmuştur.

Sonuç

Türkiye Selçuklularının inkıraz dönemi son derece karışıktır. Bunun sebebi müstakil ve istikrarlı bir idarenin olmayışı, muhteris idarecilerin kendi çıkarlarını devletin çıkarlarının önünde tutmaları, mevcut siyasi basiretsizliğin ve iktisadi sorunların içtimai hayata olumsuz aksetmesi ve tüm bunların bir araya gelmesiyle oluşan kaos ve anarşi durumu, devleti yıpratmış ve yıkılışına sebep olmuştur. Son dönem Selçuklu sultanları, bir vali gibi kalmış ve dönemin kaynaklarında ikinci plana atılmış, hatta bazı yerlerde adları ve ölümleri dahi yer bulamamıştır. İşte bu durum Türkiye Selçuklularının son dönem tarihinin karanlık kalmasına sebep olmakla birlikte çeşitli tartışma ve görüşlerinde ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu hususta yapılan çalışma ve incelemeler ne yazık ki dönemin çağdaşı olan Kadı Ahmed'in zannı üzerinden verdiği şaibeli tarihten öteye geçmeyi güç hale getirmiştir. Ama döneme dair yazılı olan kaynaklar detaylı bir şekilde incelendiğinde Türk tarihinin önemli bir safhasını oluşturan ve eşsiz bir yere sahip olan Âl-i Selçuk'un sükûtu ve akıbeti hakkında birtakım bilgiler mevcuttur. Bu büyük devletin ve hanedanın bir anda II. Gıyaseddin Mesud'un ölümüyle son bulması çok akıllıca ve gerçekçi değildir. Kaldı ki hanedan hâlâ mevcut iken bir anda devletin siyasi varlığı ve hanedanın yok olması da beklenemez. Bir devletin ve hanedanın yıkılışı bir süreç içerisinde zamanla ve vuku bulan net olayların sonucunda gerçekleşir. Nitekim Türk-

¹⁰⁵ Bk.; *Anonim Selçuknâme*, s.17.

Moğol devlet ve hanedanlarında da bu tarz hadiseler, bozkır kültürünün de etkisiyle son derece sarsıcı ve dramatik şekillerde nihayete erer.

Devletin son döneminde tahta çıkan sultanların, halkın dertlerine derman olamadıkları gibi birde halka zulmeden Moğollar gibi davranıp, kendi halkına bir şaki gibi yaklaşımları, yaşanan siyasi gelişmelerde net bir tavır alamamaları, ortaya çıkan yeni siyasi oluşum ve denklemler, Âli Selçuk'un içtimai hayattaki karşılığını ve saygınlığını yitirmesine sebep olmuştur. Haliyle değişen konjonktürle birlikte siyaseten varlığına gerek duyulmayan Selçuklu hanedanı, önce Emîr Çoban oğlu Timurtaş Noyan'ın 1318 yılında Konya'ya gelerek tespit ettiği hanedan mensuplarını katletmesiyle başlayan bu kıtal, daha sonra başta Karamanoğulları olmak üzere hanedanın erkek mensuplarına gadredilmesiyle devam etmiş¹⁰⁶, Kadı Burhaneddin ise Selçuklu hanedanından olan Kılıç Arslan ve onun amcası Keyhusrev'i öldürmüştü¹⁰⁷. Son olarak Osmanlı döneminde II. İzzeddin Keykâvus'un torunlarından olan Tâceddin Altunbaş'ın kurmuş olduğu Kubadoğulları Beyliği'nin ve haliyle Selçuklu hanedanının son temsilcisi olan Cüneyd Bey'in, Tâceddinoğlu Hüsameddin Hasan Bey tarafından 1417-1419 tarihlerinde yaşanan mücadeleler sonucunda öldürülmesiyle¹⁰⁸ Selçuklu hanedanı siyasi tarih sahnesinden çekilmiş oldu. Hülâsa Türkiye Selçuklu Devleti'nin inkıraz tarihi hakkındaki bu çalışmamızda ortaya koymuş olduğumuz yorumlar ve kanıtlar şu şekildedir; Türkiye Selçuklularının inkırazı ve siyasi tarihi, genel kabul olarak II. Gıyaseddin Mesud'un vefat tarihi olan 1308 yılını ve hüküm süren sultan sayısının ise on yedi olduğu yönündeyken, bu çalışmada II. Gıyaseddin Mesud'un vefat tarihinin 1310 yılı, felç geçirdiği tarihinde 1308 yılı olabileceğini ve II. Gıyaseddin Mesud'dan sonra da V. Alâeddin Kılıç Arslan b. Keyhusrev'in sultan olduğunu, 1318 yılında Timurtaş'ın hanedanı dağıtması ve katletmesiyle V. Alâeddin Kılıç Arslan'ın ölmesi üzerine Türkiye Selçuklu Devleti'nin sükût ettiği ortaya konulmuştur. Devletin mevcut siyasi tarihinde (1075-1318) toplam sultan

¹⁰⁶ Münecimbaşı, C.II., s.121.

¹⁰⁷ Aziz B. Erdeşir-i Esterâbadî, *Bezm u Rezm*, çev. Mürsel Öztürk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990, s.202-204.

¹⁰⁸ Mehmet Öz, "Samsun", *DİA.*, C.36, İstanbul 2009, s.83-88; Sait Kofoglu, "Tâceddinoğulları", *DİA.*, C.39, İstanbul 2010, s.343-345. Daha geniş bilgi için ayrıca bk.; Abdizâde Hüseyin Hüsâmeddin, *Amasya Tarihi*, C.III., Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927, s.112.

sayısının on dokuz olduğunu ve Alâeddin Siyavuş'un meşru sultan olmasından dolayı III. Alâeddin Siyavuş olarak adlandırılması gerektiğinden ötürü, çağdaş çalışmalarda yer alan III. Alâeddin Keykubad'ın da IV. Alâeddin Keykubad olduğunu kanıtlamaya çalıştık. Böylece Türkiye Selçuklularının siyasi tarihi 243 yıl sürmüş ve bu zaman zarfında toplam on dokuz sultan saltanat makamında bulunmuştur. Nitekim bu hususta Türkiye Selçuklularının yıkılış tarihinin 1318 yılı ve son sultanın V. Alâeddin Kılıç Arslan olduğunu savunan çağdaş tarihçilerde mevcuttur. Bu tarihçiler arasında başta Osman Turan gelmektedir. Turan, döneme ait kaynakları ve siyasi olayları değerlendirdikten sonra Timurtaş'ın Anadolu'daki faaliyetleri ve bunlar hakkında bilgiler veren Münecimbaşı'nın kaydı ile Tarihî Takvimler'i esas alarak bu hususta kanaat bildirmiştir¹⁰⁹. Nitekim daha sonraları Turan'ın bu naklini, onun referans aldığı kaynaklara ve Turan'a dayandırarak ifade eden Ali Öngül¹¹⁰ ve Mehmet Ersan'da¹¹¹ aynı minvalde görüş beyan etmişlerdir. Bu hususta Mükrimin Halil Yinanç ise II. Gıyaseddin Mesud'un vefatından sonra Selçuklu tahtına hanedandan bir şehzadenin çıktığını belirtse de bu hanedan üyesinin sultanlığını meşru görmeyerek devletin yıkılışını II. Gıyaseddin Mesud'un vefatıyla sonuçlandırmaktadır¹¹². Faruk Sümer'de, Yinanç'a yakın bir değerlendirmede bulunarak, II. Gıyaseddin Mesud'dan sonra Kılıç Arslan b. Keyhusrev'in tahta çıktığını fakat sultanlığının tanınmadığını belirtmekle beraber son bulunan Türkiye Selçuklularına ait sikkelerinde II. Gıyaseddin Mesud'a ait olmasından dolayı 1308 tezini savunmaktadır¹¹³. Diğer tarihçiler ise dönemin karmaşık konjonktüründen ve doğrudan birincil bir kaynağın yetersizliğinden dolayı çağdaşı olarak kabul edilen Kadı Ahmed'in tartışmalı naklini referans alarak aktarmayı tercih etmişlerdir. Nitekim Türkiye Selçuklu Devleti'nin son sultanı ve yıkılış tarihini, V. Alâeddin Kılıç Arslan-1318 yılı olarak kabul eden tarihçilerde bu dönemi pek aydınlatamamışlar ve döneme ait mevcut kaynakların vermiş oldukları bilgileri nakletmekle yetinmişlerdir. Bu bağlamda da kendi görüşlerini beyan etmişlerdir. Bu çalışma ile ortaya

¹⁰⁹ O. Turan, *a.g.e.*, s.658-660.

¹¹⁰ Öngül, *a.g.e.*, s.251.

¹¹¹ Ersan, *a.g.e.*, s.231-234.

¹¹² Yinanç, C.II., s.355.

¹¹³ Faruk Sümer, "Anadolu Selçukluları", *DİA*, C.36, İstanbul 2009, s.380-384.

konulmaya çalışılan görüşler ise daha önce bu şekilde ve bu perspektiften değerlendirilmeyen konular olması dolayısıyla son derece dikkat çekici ve önem arz edicidir.

Kaynakça

- Abdizde Hüseyin Hsmeddin, *Amasya Tarihi*, C.III., Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul 1927.
- Ab Bakr İbn Al-Zki, *Ravzat al-Kuttb va Hadikat al-Albb*, Yay. Ali Sevim, TTK, Ankara 2011.
- AKKUŞ, Mustafa, *Moğollarda Din ve Siyaset İlhanlı Hanlarının Dini Kişiliği ve Uygulamaları*, izgi Kitabevi, Konya 2020.
- AKPOLAT, Emel-TAŐ, Mutluhan, "Türkiye Selçuklu Sultanlarının Pozitif Kimliklendirmesi ve Yeniden Yapılandırılması", *Türkiye Selçukluları Konya Hanedan Türbesindeki Naaşların Tanzimi Projesi Tasnif, Techiz, Tekfin, Tedfin, Adli Bilimler, Osteoarkeolojik İnceleme, Yeniden Yüzlendirme, 3D, Uygulamalı Heykeltraşlık, Sergileme 2017-2023*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2023, s.327-369.
- ALGAR, Hamid, "Ahmed Teküder", *DİA.*, C.2, İstanbul 1989, s.139.
- Anonim *Seluknme*, Trc. Halil İbrahim Gök-Fahrettin CoŐguner, Atif Yay., İstanbul 2014.
- ARTUK, İbrahim-ARTUK, Cevriye, *İstanbul Arkeoloji Müzeleri Teşhirdeki İslm Sikkeler Kataloğu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- AYKUT, Nezih, "Türkiye Selçuklu Sultanı Siyavuş (Cimri)'un Sikkeleri", *Belleten*, C.52, S.203, TTK, Ankara 1988, s.475-484.
- Aziz B. Erdeşir-i Esterbad, *Bezm u Rezm*, ev. Mürsel ztrk, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1990.
- BAL, Mehmet Suat, *II. İzzeddin Keykvus Dönemi (1246-1262)*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2004.
- _____, "Moğol İstilsından Sonra Türkiye Selçuklu Devleti İçinde ıkan Türkmen (Oğuz) İsyancıları (1243-1262)", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.2, Kahramanmaraş 2005, s.60-68.
- _____, "Türkiye Selçuklu Devletine Hükümdarlık Yapan Vezir; Şemseddin İsfehn", *STAD.*, S.19, Konya 2006, s.265-294.
- CAHEN, Claude, *Türkiye'nin Doğuşu Anadolu Selçuklu Devleti 11.-14. Yüzyıl*, ev. Nilüfer Epeli, Yeditepe Yay., İstanbul 2022.

- DAVUTOĞLU, Ahmet, "Devlet", *DİA.*, C.9, İstanbul 1994, s.234-236.
- Ebu'l-Kâsım Abdullah b. Ali b. Muhammed el-Kâşânî, *Târîh-i Olcaytu*, çev. Derya Örs, TTK, Ankara 2025.
- Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, çev. Şerafeddin Yaltkaya, TTK, Ankara 2011.
- ERDEĞER, Melek Göksu, *III. Alaeddin Keykubad ve Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sonu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Konya 2020.
- ERSAN, Mehmet, *Bir Devletin Çöküş Hikayesi Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı*, Altınordu Yay., Ankara 2020.
- Georgios Akropolites, *Vekayinâme*, çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yay., İstanbul 2008.
- Hamdullah Müstevfî-yi Kazvinî, *Târîh-i Güzide*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2018.
- İbn Bibi, *El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye Selçuknâme*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2020.
- İbn Şeddâd, *Baypars Tarihi*, C.II., Trk. çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK, İstanbul 1941.
- İbn Şeddâd, *Târîhü'l Melikü'z-Zâhir*, Nşr. A. Hatit, Vezaretü'l Ebhasü'l İlmiyye, Beyrut 1983.
- İbnü'l-Esîr, *El-Kâmil'de Selçuklular*, çev. Abdülkerim Özaydın, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2022.
- İbni Haldun, *Mukaddime*, C.II., çev. Turan Dursun, Kaynak Yay., İstanbul 2021.
- İbnü'l-Verdî, *Bir Ortaçağ Şairinin Kaleminden Selçuklular*, Trc. Mustafa Alican, Kronik Yay., İstanbul 2019.
- İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihî Takvimler*, Yay. Osman Turan, TTK, Ankara 2007.
- Joseph von Hammer-Purgstall, *İran Moğollarının Tarihi*, çev. Kınay Kapkan, Dorlion Yay., Ankara 2024.
- KAYMAZ, Nejat, *Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü*, TTK, Ankara 2011.
- _____, *Pervâne Mu'înü'd-dîn Süleyman*, AÜDTCF., Ankara Üniversitesi Basımevi 1970.
- Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, çev. Mürsel Öztürk, TTK, Ankara 2023.
- KESİK, Muharrem, "Mesud II", *DİA.*, C.29, Ankara 2004, s.342-344.

- _____, "Muînüddin Süleyman Pervâne", *DİA.*, C.31, Ankara 2020, s.91-93.
- _____, "Sâdeddin Köpek", *DİA.*, C.35, İstanbul 2008, s.392-393.
- KOFOĞLU, Sait, "Tâceddinoğulları", *DİA.*, C.39, İstanbul 2010, s.343-345.
- Mehmed Neşrî, *Kitâb-ı Cihan-Nümâ Neşrî Tarihi*, C.I, Yay. F. R. Unat-M. A. Köymen, TTK, Ankara 1987.
- MERÇİL, Erdoğan, "Sâhib Ata", *DİA.*, C.35, İstanbul 2008, s.515-516.
- Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *Kitâbu Nehci's-Sedîd (Histoire des Sultans Mamlouks)*, Fr. Trc. E. Blochet, Patrologia Orientalis, Paris 1919-1920.
- Muhammed bin Hâvendşâh bin Mahmûd Mîrhând, *Ravzatu's-Safâ fi Sîreti'l-Enbiyâ ve'l-Mülûk ve'l-Hulefâ (Tabaka-i Selçûkiyye)*, Trc. Erkan Göksu, TTK, Ankara 2018.
- Müneccimbaşı Ahmed b. Lütfullah, *Câmiu'd-Düvel Selçuklular Tarihi II Anadolu Selçukluları ve Beylikleri*, Haz. Ali Öngül, Kabcacı Yay., İstanbul 2017.
- Niğdeli Kadı Ahmed, *El-Veledü's-Şefik ve'l-Hâfidü'l-Halîk (Anadolu Selçuklularına Dair Bir Kaynak)*, C.I., Trc. Ali Ertuğrul, TTK, Ankara 2015.
- ODABAŞI, Zehra, *Selçuklu Emiri Celaledin Karatay ve Vakıf Eserleri*, Karatay Belediyesi Yay., Konya 2019.
- _____, *Selçuklunun Son Veziri Sâhib Ata Fahreddin Ali ve Vakıfları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2019.
- ÖDEN, Zerrin Günal, "Türkiye Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesud Hakkında Bazı Görüşler", *Bellekten*, C.61, S.231, TTK, Ankara 1997, s.287-300.
- ÖNGÜL, Ali, *Selçuklular Tarihi-2 Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2016.
- ÖZ, Mehmet, "Samsun", *DİA.*, C.36, İstanbul 2009, s.83-88.
- ÖZGÜDENLİ, Osman G., *Moğol İnanında Gelenek ve Değişim Gâzân Han ve Reformları (1295-1304)*, Kaknüs Yay., İstanbul 2009.
- Reşîdüddin Fazlullah, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, çev. İsmail Aka-Mehmet Ersan-Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK, Ankara 2022.
- SAYDAM, Abdullah, "Kaht-ı Ricâl Girdâbında Saltanat Sürmek: II. Mahmud ve Yönetici Kadro (1808-1826)", *Journal of Ottoman Civilization Studies*, S.23, 2024, s.271-295.
- SEVİM, Ali, "Keyhusrev III", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.350-351.
- SOLMAZ, Sefer, "Cimri Olayı", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2011, s.266-268.
- SPULER, Bertold, *İnan Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri, 1220-1350*, çev. Cemal Köprülü, TTK, Ankara 2011.

- SÜMER, Faruk, *Anadolu'da Moğollar*, TTK, Ankara 2022.
- _____, "Anadolu Selçukluları", *DİA.*, C.36, İstanbul 2009, s.380-384.
- _____, "Keykâvus II", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.354-356.
- _____, "Keykubad I", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.357-359.
- _____, "Keykubad II", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.359.
- _____, "Keykubad III", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.359-361.
- _____, "Kılıçarslan IV", *DİA.*, C.25, Ankara 2022, s.403-405.
- TANERİ, Aydın, "Celâleddin Karatay", *DİA.*, C.7., İstanbul 1993, s.251-252.
- Târihi'l Selçuk Der Anatoli*, Tashih. N. Celali, Miras-ı Mektub, Tahran 1377.
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2021.
- TURAN, Refik, *Türkiye Selçuklularında Hükümet (Vezîr ve Divân)*, TTK, Ankara 2020.
- UYAR, Mustafa, "Kösedağ Savaşı: Askerî Hezimet mi, Diplomatik Zafer mi?", *Selçuklu Tarihi ve Tarihçiliğinin Temel Meseleleri*, SÜSAM., Konya 2020, s.313-322.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhâniler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilâtına Bir Bakış*, TTK, Ankara 2014.
- _____, *Osmanlı Tarihi Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri Hakkında Bir Mukaddime ile Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar*, C.I., TTK, Ankara 2023.
- YARAR, Abdüssettar, "Türkiye Selçukluları Konya Hanedan Türbesindeki Naaşların Tanzimi Projesi (Tasnif, Techiz, Tekfin, Tedfin ile Adli Bilimler, Osteoarkeolojik İnceleme, Yeniden Yüzlendirme, 3D, Uygulamalı Heykeltraşlık, Sergileme) 2017-2023", *Türkiye Selçukluları Konya Hanedan Türbesindeki Naaşların Tanzimi Projesi Tasnif, Techiz, Tekfin, Tedfin, Adli Bilimler, Osteoarkeolojik İnceleme, Yeniden Yüzlendirme, 3D, Uygulamalı Heykeltraşlık, Sergileme 2017-2023*, Konya Valiliği İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yay., Konya 2023, s.284-307.
- Yazıcızâde Ali, *Tevârîh-i Âl-i Selçuk (Oğuznâme-Selçuklu Târihi)*, Haz. Abdullah Bakır, Çamlıca Basım Yayın, İstanbul 2017.
- YİNANÇ, Mükrimin Halil, *Türkiye Tarihi Selçuklular Devri*, C.II., Haz. Refet Yinanç, TTK, Ankara 2020.
- YUVALI, Abdulkadir, "Gazân Han", *DİA.*, C.13, İstanbul 1996, s.429-431.

_____, *İlhanlı Tarihi*, Bilge Kùltür Sanat Yay., İstanbul 2019.

Ek-1

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANLARI SALTANAT KRONOLOJİSİ (1075-1318)

<i>Sultan I. Süleyman Şah:</i>	1075-1086
<i>I. Fetret Devri:</i>	1086-1093
<i>Sultan I. Kılıç Arslan:</i>	1093-1107
<i>II. Fetret Devri:</i>	1107-1110
<i>Sultan Şehinşah (Melikşah):</i>	1110-1116
<i>Sultan I. Mesud:</i>	1116-1155
<i>Sultan II. Kılıç Arslan:</i>	1155-1192
<i>Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev:</i>	1192-1196 (I. Saltanat Devri)
<i>Sultan II. Süleyman Şah:</i>	1196-1204
<i>Sultan III. Kılıç Arslan:</i>	1204-1205
<i>Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev:</i>	1205-1211 (II. Saltanat Devri)
<i>Sultan I. İzzeddin Keykâvus:</i>	1211-1220
<i>Sultan I. Alâeddin Keykubad:</i>	1220-1237
<i>Sultan II. Gıyaseddin Keyhusrev:</i>	1237-1246
<i>Sultan II. İzzeddin Keykâvus:</i>	1246-1249 (Tek Başına)
1249-1254(Müşterek Saltanat)	
1254-1257 (Tek Başına)	
1257-1262 (İkili Saltanat)	
<i>Sultan IV. Kılıç Arslan:</i>	1249-1254 (Müşterek Saltanat)
1257-1262 (İkili Saltanat)	
1262-1266 (Tek Başına)	
<i>Sultan II. Alâeddin Keykubad:</i>	1249-1254 (Müşterek Saltanat)
<i>Sultan III. Gıyaseddin Keyhusrev:</i>	1266-1284
<i>Sultan III. Alâeddin Siyavuş:</i>	1277 (13 Mayıs-17 Haziran)
<i>Sultan II. Gıyaseddin Mesud:</i>	1284-1296 (I. Saltanat Devri)
<i>III. Fetret Devri:</i>	1296-1298
<i>Sultan IV. Alâeddin Keykubad:</i>	1298-1302
<i>Sultan II. Gıyaseddin Mesud:</i>	1302-1310 (II. Saltanat Devri)
<i>Sultan V. Alâeddin Kılıç Arslan:</i>	1310-1318